

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS KATEDRA
EDUKOLOGIJOS STUDIJŲ PROGRAMA

GINTARĖ NAUSĖDIENĖ

**JAUNIMO NEFORMALIOJO ŠVIETIMO KOKYBĖS RAIŠKA IR
TOBULINIMO GAILYBĖS UGDANT BENDRĄSIAS IR PROFESINES
KOMPETENCIJAS PROFESINIO MOKYMO ĮSTAIGOSE**

magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė dr. Jurgita Lenkauskaitė

Darbas originalus
(studento parašas)

Šiauliai, 2018

Parengto magistro darbo savarankiškumo patvirtinimas

Patvirtinu, kad įteikiamas magistro darbas „Jaunimo neformaliojo švietimo kokybės raiška ir tobulinimo galimybės ugdant bendrąsias ir profesines kompetencijas profesinio mokymo įstaigose“ yra:

1. Atliktas savarankiškai ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose.
2. Nebuvo naudotas kitame universitete / institute Lietuvoje ir užsienyje.
3. Nėra medžiagos iš kitų autorių darbų, jeigu jie nėra nurodyti darbe.
4. Pateiktas visas panaudotos literatūros sąrašas.

.....
Vardas, pavardė

.....
Parašas

Nausėdienė G. Jaunimo neformaliojo švietimo kokybės raiška ir tobulinimo galimybės ugdant bendrąsias ir profesines kompetencijas profesinio mokymo įstaigose/ Darbo vadovė dr. J. Lenkauskaitė. Šiaulių universiteto Edukologijos katedra. Šiauliai, 2018. – 67 p.

SANTRAUKA

Magistro darbe nagrinėjama jaunimo neformaliojo švietimo kokybės raiška ir tobulinimo galimybės ugdant bendrąsias ir profesines kompetencijas profesinio mokymo įstaigose.

Neformalusis švietimas yra neatsiejama ir nenutrūkstama ugdymo dalis. Jo tikslas – formuoti asmenybę per kompetencijų ugdymą. Neformalusis švietimas egzistuoja lygiagrečiai formaliajam švietimui, ir yra skirtas įvairaus amžiaus vaikų ir jaunuolių prigimtinėms galioms, įvairiems gebėjimams, polinkiams atsiskleisti, skatinti kūrybiškumui, kultūrinėms vertybėms, sveikatinimui, nusikalstamumo prevencijai ugdymo institucijose stiprinti (Miliūnienė, Vaitkevičius, Bakanovienė, Mockevičienė, 2009). Dėmesys neformaliojo švietimo kokybei profesinio mokymo įstaigoje neišskiriamas ir vertinamas taip, kaip neformalusis švietimas bendrojo lavinimo mokykloje, neakcentuojant didesnių galimybių profesinių kompetencijų ugdyme.

Tyrimo tikslas – ištirti jaunimo neformaliojo švietimo kokybės raišką ugdant kompetencijas profesinio mokymo įstaigose. Tikslui pasiekti keliama **uždaviniai**:

1. Išryškinti jaunimo neformaliojo švietimo bruožus.
2. Įvertinti profesinio mokymo metu įgyjamų kompetencijų įvairovę.
3. Atskleisti jaunimo neformaliojo švietimo kokybės raišką profesinio rengimo įstaigose ir jų veiklą reglamentuojančiuose dokumentuose.
4. Nustatyti jaunimo neformaliojo švietimo tobulinimo galimybes ugdant bendrąsias ir profesines kompetencijas profesinio mokymo įstaigose.

Keliama hipotezė – profesinio mokymo įstaigose neišnaudojama galimybė organizuoti kokybišką neformalųjį švietimą, ugdant įvairias jauno žmogaus kompetencijas.

Tikslui realizuoti pasirinkti **kokybinio tyrimo metodai** – kokybinė dokumentų turinio analizė, neformaliojo švietimo organizatorių, profesinio mokymo įstaigų vadovų ir profesinių mokyklų mokinių apklausa. Rezultatai analizuoti kokybinės turinio analizės būdu, grupuojant kokybinę turinio analizę, duomenis grupuojant pagal kategorijas ir subkategorijas.

Remiantis atlikta turinio analize, kokybiško jaunimo neformaliojo švietimo bruožai profesinio mokymo įstaigose yra brandžios asmenybės ugdymas akcentuojant bendruomeniškumą ir mokinių poreikių tenkinimą, asmeninių ir profesinių kompetencijų tobulinimą, tikslingą ugdymo procesą ir įtraukiančią veiklą, atsižvelgiant į pedagogo, organizuojančio neformaliąją veiklą charakteristiką ir santykį su mokiniais.

Nausėdienė. G. Expression of the quality of non-formal education for young people and opportunities for the development in enhancing general and professional competencies at a professional training establishment, 2018.

SUMMARY

The Master's thesis analyses the expression and improvement of the quality of youth non-formal education in developing general and professional competences.

Non-formal education is an integral and continuing part of education. It aims to form the personality through the development of competencies. Non-formal education exists in parallel with formal education, which is aimed at promoting the innate strengths of children and young people of all ages, revealing various skills, inclinations, promoting creativity, cultural values, health efforts, and crime prevention in educational institutions (Miliūnienė, Vaitkevičius, Bakanovienė, Mockevičienė, 2009). The emphasis on the quality of non-formal education in vocational education schools is not separated and evaluated in the same way as non-formal education in general education schools, without emphasizing better possibilities for the development of professional competences.

The **aim of the research** is to investigate the quality expression of youth non-formal education by developing competences in vocational education institutions. The following tasks were raised to achieve the purpose:

1. To highlight the characteristics of youth non-formal education of youth.
2. To evaluate the variety of competences acquired during vocational training.
3. To reveal the expression of quality of non-formal education of youth in vocational education institutions and the documents regulating their activities.
4. To determine the possibilities for improvement of youth non-formal education through the development of general and professional competences in vocational education

The **hypothesis is raised** – how vocational education institutions do not utilize the opportunity to organize high-quality non-formal education by developing various young person's competences.

Qualitative analysis methods were selected for the achievement of the purpose: qualitative analysis of the content of documents, analysis of the content of survey data of non-formal education organizers, vocational training institutions managers and students of vocational schools, categorized into categories and subcategories.

On the basis of the content of the analysis carried out, the features of the high-quality non-formal education of young people in vocational education is a mature personality education with emphasis and the student's needs, the development of personal and professional competence, targeted training process and includes activities, taking into account the educator, organizing the activities characteristic of non-formal education and relationship with students.

TURINYS

SANTRAUKA.....	3
SUMMARY.....	4
IVADAS	6
1. JAUNIMO NEFORMALIOJO ŠVIETIMO APIBRĖŽTIES PAIEŠKOS	9
1.1 Neformaliojo švietimo paskirtis Lietuvos švietimo sistemoje	9
1.2 Neformaliojo švietimo apibrėžtis tarptautiniuose teisės aktuose	13
1.3 Jaunimo neformaliojo švietimo samprata.....	14
2. JAUNIMO NEFORMALIOJO ŠVIETIMO KOKYBĖ UGDANT BENDRĄSIAS IR PROFESINES KOMPETENCIJAS PROFESINIO MOKYMO ĮSTAIGOSE	17
2.1 Kompetencijų, ugdomų profesinio mokymo įstaigose, įvairovės pagrindimas	17
2.2 Neformaliojo švietimo kokybės reglamentavimas profesinio mokymo įstaigoje	19
2.3 Neformaliojo švietimo kokybės raiška profesinio mokymo įstaigose	24
2.4 Neformaliojo švietimo kokybės tobulinimas.....	27
3. JAUNIMO NEFORMALIOJO ŠVIETIMO KOKYBĖS RAIŠKOS IR TOBULINIMO GALIMYBIŲ PROFESINIO MOKYMO ĮSTAIGOSE TYRIMO METODOLOGIJA	30
3.1. Tyrimo metodologija	30
3.2. Tyrimo metodai.....	31
3.3. Kokybinio tyrimo organizavimas ir etika.....	32
4. JAUNIMO NEFORMALIOJO ŠVIETIMO KOKYBĖS RAIŠKOS IR TOBULINIMO GALIMYBIŲ UGDANT BENDRĄSIAS IR PROFESINES KOMPETENCIJAS PROFESINIO MOKYMO ĮSTAIGOSE TYRIMO REZULTATAI IR ANALIZĖ	35
4.1. Jaunimo neformaliojo švietimo kokybės raiškos turinio analizė dokumentuose	35
4.2. Neformaliojo švietimo organizatorių požiūrio analizė	43
4.3. Profesinio mokymo įstaigų vadovų pozicija neformaliojo ugdymo atžvilgiu.....	48
4.4. Mokinių apklausos rezultatų analizė	53
4.5. Tiriamųjų pozicijų susisteminimas ir palyginimas	57
DISKUSIJA	60
IŠVADOS	61
REKOMENDACIJOS	62
LITERATŪRA	63

IVADAS

Tyrimo aktualumas. Neformalusis švietimas yra neatsiejama ir nenutrūkstama ugdymo dalis, kurio tikslas – formuoti asmenybę per kompetencijų ugdymą. Vieni mokslininkai laikosi pozicijos, kad neformalusis švietimas egzistuoja lygiagrečiai formaliajam švietimui, kuris skirtas įvairaus amžiaus vaikų ir jaunuolių prigimtiniams galioms, įvairiems gebėjimams, polinkiams atsiskleisti, skatinti kūrybiškumui, kultūrinėms vertybėms, sveikatinimui, nusikalstamumo prevencijai ugdymo institucijose stiprinti (Miliūnienė, Vaitkevičius, Bakanovienė, Mockevičienė, 2009). Kiti – įvardina neformalųjį švietimą kaip formaliojo švietimo papildomumą dėl betarpiško, laisvo bendravimo ir bendro tikslo siekimo humanizuojant švietimo sistemą, sudarant galimybę naudotis įvairiais pažinimo būdais. Neformaliojo švietimo paskirtis - suteikti švietimo sistemai harmonijos ir užpildyti išsilavinimo spragas bei praplėsti kūrybinės asmenybės galimybes (Šukytė, 2007).

Švietimo kokybė – tai bendrasis tikslas, kurio turi siekti visa švietimo sistema, įtraukiant tiek formalų, tiek neformalų ugdymą (Barkauskaitė, Bruzgelevičienė, 2002; Michel, 2003). Lietuvos švietimą reglamentuojančiuose dokumentuose švietimo kokybė yra įvardijama kaip švietimo reformos prioritetas ir numato nemažai ugdymo modernizavimo ir švietimo kokybės kėlimo priemonių. Nuo pat Lietuvos Nepriklausomybės atgavimo, neformaliojo švietimo sritis Lietuvoje vis dar nesulaukia pakankamai dėmesio. Nors būtų tyrimų, papildomojo ugdymo sistemą analizavo – I. Zaleskienė (1993, 1994), visuomenines organizacijas nagrinėjo ir apie papildomojo ugdymo situaciją rašė G. Kvieskienė (1996, 2000, 2001, 2004, 2006), probleminius aspektus tyrė I. Ramaneckienė (1998, 2002), papildomojo ugdymo organizavimą bendrojo lavinimo mokyklose nagrinėjo D. Survutaitė (2004), tačiau tik nuo 2000 metų neformalusis švietimas įgijo aiškesnes ribas.

Jaunimo politikos atstovai apie neformalųjį švietimą ir ugdymą kalba kaip apie prioritetinę jaunimo politikos sritį. *Lietuvos Respublikos jaunimo politikos pagrindų įstatyme* (2016) teigiama, kad neformalus švietimas yra „kryptinga ugdomoji veikla, padedanti žmogui tapti sąmoninga asmenybe, sugebančia atsakingai ir kūrybingai spręsti savo problemas ir aktyviai veikti savo bendruomenėje“ bei plėtoti jauno žmogaus socialines kompetencijas. Lietuvoje jaunu žmogumi laikomas asmuo nuo 14-29 metų. Jaunimo neformalusis švietimas kituose teisiniuose šalies dokumentuose neišskiriamas. *Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme* (2018) nurodyta, kad formaliojo švietimo kokybę užtikrina valstybė, neformaliojo švietimo kokybę, įskaitant ir formalųjį švietimą papildančio ugdymo kokybę, valstybė užtikrina tik iš dalies.

Tyrimo problema. Apie neformaliojo švietimo svarbą jaunimo ugdymo procese kalbama ne vienerius metus, tačiau įvairūs tyrimai ir praktinė situacija rodo, kad jaunimo laisvalaikio

užimtumo pasiūla ir jos kokybė yra mažai kontroliuojama arba nekontroliuojama visai. Didelis dėmesys skiriamas vaikų neformaliajam švietimui, o jaunimo neformalusis švietimas lieka nuošalyje. Dėmesys neformaliojo švietimo kokybei profesinio mokymo įstaigose neišskiriamas ir vertinamas taip, kaip neformalusis švietimas bendrojo ugdymo mokyklose, neakcentuojant profesinių mokymo įstaigų išskirtinumo. Bandant suvokti jaunimo neformaliojo švietimo kokybės raišką, kyla klausimai:

Ar profesinio mokymo įstaigose vykdomas neformalusis švietimas skiriasi nuo vykdomo bendrojo ugdymo mokyklose? Ar jis turėtų skirtis? Kodėl profesinio mokymo įstaigose neformalusis švietimas turėtų būti kitoks, nei bendrojo ugdymo mokyklose? Kas lemia kokybišką neformalųjį švietimą profesinio mokymo įstaigose ir ar tie kriterijai turi skirtis nuo taikomų bendrojo ugdymo mokykloms?

Tyrimo objektas: Jaunimo neformaliojo švietimo kokybės raiška profesinio rengimo srityje.

Hipotezė: Profesinio mokymo įstaigose neišnaudojama galimybė organizuoti kokybišką neformalųjį švietimą, ugdant įvairias jauno žmogaus kompetencijas.

Tyrimo tikslas. Ištirti jaunimo neformaliojo švietimo kokybės raišką Ir identifikuoti tobulinimo galimybes ugdant kompetencijas profesinio mokymo įstaigose.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išryškinti jaunimo neformaliojo švietimo bruožus.
2. Įvertinti profesinio mokymo metu įgyjamų kompetencijų įvairovę.
3. Atskleisti jaunimo neformaliojo švietimo kokybės raišką konkrečiose profesinio rengimo įstaigose ir jų veiklą reglamentuojančiuose dokumentuose.
4. Nustatyti jaunimo neformaliojo švietimo tobulinimo galimybes ugdant bendrąsias ir profesines kompetencijas profesinio mokymo įstaigose.

Tyrimo metodologija ir metodai.

1. Dokumentų analizė – skiriamas dėmesys valstybės lygmens dokumentams, susijusiems su Lietuvos švietimo strateginėmis nuostatomis, neformaliojo švietimo organizavimu bei profesinio mokymo vykdymu.
2. Mokslinės literatūros analizė – padeda atskleisti teorinius aspektus, susijusius su neformaliojo švietimo raida, pokyčiais ir formomis bei organizavimu profesinio mokymo įstaigose.
3. Empirinis tyrimas atliekamas naudojant apklausą raštu – neformaliojo švietimo organizatorių, profesinio mokymo įstaigų vadovų ir profesinių mokyklų mokinių nuomonei ištirti. Naudojant turinio (content) analizę siekiama ištirti jaunimo neformaliojo švietimo kokybės raišką profesinio mokymo įstaigose. Atliekama neformaliojo švietimo kokybę reglamentuojančių dokumentų turinio (content) analizė.

Tyrimo imtis ir organizavimas. Kokybiniam tyrimui atlikti naudojamosi neformalųjį švietimą reglamentuojančiais dokumentais:

Neformaliojo vaikų švietimo ir jo teikėjų veiklos kokybės užtikrinimo eksperimentinė metodika (2018);

Jaunimo neformaliojo ugdymo sampratos ir įgyvendinimo projektas (2008);

Mokyklų, vykdančių bendrojo ugdymo programas, veiklos išorinio vertinimo organizavimo ir vykdymo tvarkos aprašas (2017).

Kokybiniame tyrime dalyvavo Lietuvos profesinio mokymo įstaigų vadovai, atsakingi už neformaliojo švietimo vadybą; neformaliojo švietimo organizatoriai, tiesiogiai dalyvaujantys neformaliojo švietimo veikloje konkrečioje profesinio mokymo įstaigoje; jaunuoliai, besimokantys profesinio mokymo įstaigose ir dalyvaujantys mokymo įstaigos organizuojamoje neformaliojo veikloje.

Darbo naujumas / reikšmingumas. Jaunimo formalusis ugdymas ir švietimas yra reglamentuotas teisiškai, o jaunimo neformaliajam švietimui skiriama mažai dėmesio bei stokojama teisinio reglamentavimo, kas neužtikrina kokybiško neformaliojo švietimo. Ištyrus jaunimo neformaliojo švietimo kokybę ugdant bendrąsias ir profesines kompetencijas profesinio mokymo įstaigose – atlikus dokumentų analizę, apklausus profesinių mokyklų vadovus, neformaliojo švietimo organizatorius ir mokinius, galima daryti tikslines išvadas, nustatyti esminius jaunimo neformaliojo švietimo kokybės trūkumus, išskirtinumus, bendruosius kriterijus, taikomus profesinio mokymo įstaigoms ir numatyti kokybės tobulinimo galimybes.

Darbo struktūra. Darbą sudaro santrauka lietuvių ir anglų kalbomis, įvadas, 4 skyriai – teorinė dalis apie jaunimo neformalųjį švietimą, jaunimo neformaliojo švietimo kokybės prielaidos, ugdant kompetencijas, jaunimo neformaliojo švietimo kokybės raiškos ir tobulinimo galimybių profesinio mokymo įstaigose tyrimo metodologija, tyrimo rezultatų analizė, diskusija, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas, priedai. Tyrime pateikta 20 lentelių ir 5 paveikslai.

1. JAUNIMO NEFORMALIOJO ŠVIETIMO APIBRĖŽTIES PAIEŠKOS

1.1 Neformaliojo švietimo paskirtis Lietuvos švietimo sistemoje

Neformalusis švietimas yra vienas iš švietimo sistemos komponentų, tai ugdymo proceso dalis, neabejotinai glaudžiai susijusi su formaliuoju švietimu. Neformalusis švietimas neretai priešinamas formaliajam švietimui. Taip nutinka dėl nykstančios ribos tarp šių mokymosi tipų: dažnai siekiama formalizuoti neformalųjį mokymąsi – reikalaujama rezultatų, bandoma apibrėžti mokymo(si) turinio struktūrą, kuriami įvertinimo procesai, o į formalųjį mokymą siekiama įvesti tam tikrus neformalų švietimą charakterizuojančius kriterijus – nestruktūruotą požiūrį į mokymąsi, pagalbą mokantis (Stasiūnaitienė, Fokienė ir Kaminskienė, 2010).

Neformalusis ir formalusis švietimas Lietuvoje reglamentuojamas *Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymu* (2018), kuriame deklaruojama švietimo sistemos vienybė, formaliojo ir neformaliojo ugdymo sintezė. Neformalusis švietimas apibūdinamas kaip įvairių švietimo poreikių tenkinimas, kvalifikacijos tobulinimas, papildomų kompetencijų įgijimas. Neformaliojo švietimo svarbą patvirtina vienas iš *Valstybinės švietimo strategijos 2013-2022* (2014) metams iškeltų tikslų – plėtoti formaliojo ir neformaliojo švietimo integralumą ir tarpusavio papildomumą, diegti atvirus ir lanksčius mokymosi būdus. Tai patvirtina ribos, tarp formaliojo ir neformaliojo švietimo, nykimą. Tuo pat metu akcentuojama, kad neformalusis švietimas yra lygiareikšmė sritis formaliajam švietimui.

Kituose šaltiniuose neformalusis švietimas laikomas formaliojo švietimo papildymo komponentu. Remiantis jau atliktais tyrimais, galima teigti, kad neformalusis švietimas yra priemonė, tinkanti formaliojo švietimo papildomumui (Šukytė, 2007):

- neformaliojo švietimo metu betarpiškas, laisvas bendravimas ir bendras tikslo siekimas humanizuoja švietimo sistemą;
- sudaroma galimybė naudotis įvairiais pažinimo būdais;
- suteikia švietimo sistemai harmonijos ir leidžia užpildyti išsilavinimo spragas;
- kūrybinės asmenybės galimybės yra praplečiamos, nes leidžia užsiimti mėgstama, laisvai pasirinkama veikla ir patirti laimės, laimėjimo pojūtį;
- neformaliojo ugdymo institucijų bendradarbiavimas su formalųjį švietimą teikiančiomis įstaigomis garantuoja didesnę sėkmę.

Kaip bebūtų, neformalusis švietimas suprantamas kaip nenutrūkstama ugdymo dalis, skirta vaikų ir jaunimo intelektualiniams, techniniams, meniniams, sportiniams, socialiniams gebėjimams ugdyti. Neformaliojo švietimo veikla organizuojama pagal bendruosius švietimo sistemos

principus, šiai veiklai keliamas pagrindinis tikslas – sudaryti sąlygas kiekvienam asmeniui pagal jo interesus, poreikius plėtoti savo gabumus (Lietuvos neformaliojo vaikų švietimo sąnaudos ir prieinamumas, 2006).

Minėtuose dokumentuose bei mokslinių tyrimų ataskaitose neformaliojo švietimo sričiai apibūdinti Lietuvoje naudojamos skirtingos sąvokos: *neformalusis švietimas, neformalusis ugdymas, formalųjį švietimą papildantis ugdymas, jaunimo neformalusis ugdymas, jaunimo neformalusis švietimas ir kitos* (1 lentelė).

1 lentelė. Neformaliosios veiklos terminų apibrėžimai (sudaryta autorės)

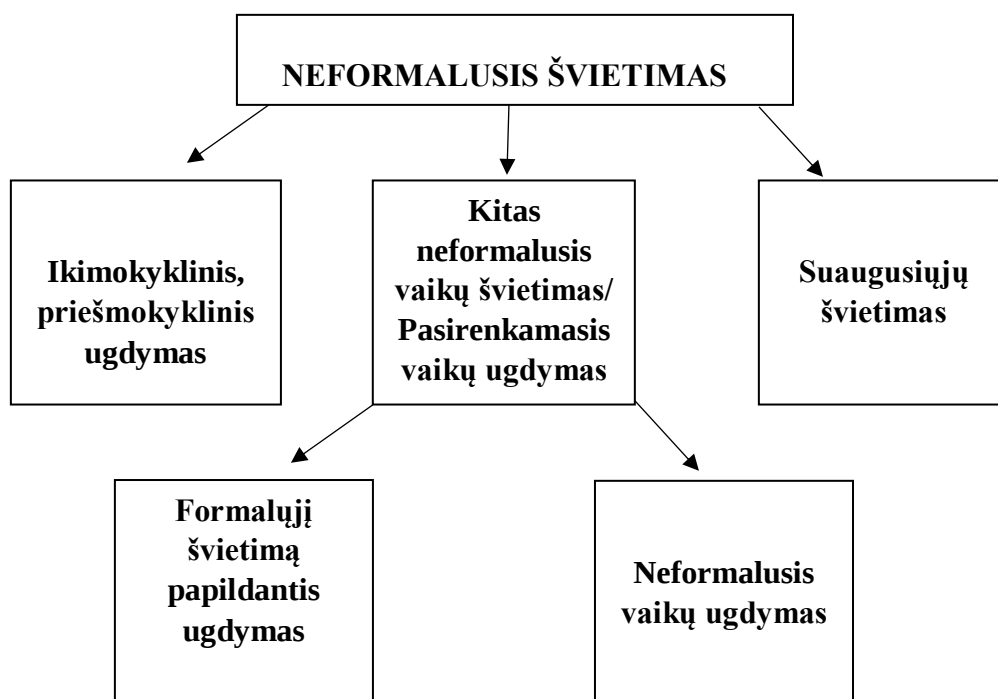
Neformalią veiklą įvardijanti sąvoka	Apibrėžimas	Šaltinis
NEFORMALUSIS ŠVIETIMAS	Švietimas pagal įvairias švietimo poreikių tenkinimo, kvalifikacijos tobulinimo, papildomos kompetencijos įgijimo programas.	Jovaiša L. (2007). <i>Enciklopedinis edukologijos žinynas</i> . Vilnius: gimtasis žodis.
NEFORMALUSIS UGDYMAS	Veikla organizuojama pagal papildomojo ugdymo įstaigų parengtas programas. Veiklos dalyviams keliama vieni reikalavimai; siekiama konstruktyvaus ir kūrybiško bendradarbiavimo.	Zaleskienė, I. (1993). <i>Papildomojo ugdymo sistemos metmenys. Lietuvos švietimo reformos gairės</i> . Vilnius.
FORMALŲJĮ ŠVIETIMĄ PAPILDANTIS UGDYMAS	Tikslas – pagal ilgalaikes programas sistemiškai plėsti tam tikros srities žinias, stiprinti gebėjimus ir įgūdžius bei suteikti asmeniui papildomų dalykinių ir bendrųjų kompetencijų. Formalųjį švietimą papildančio ugdymo programos gali vykdyti muzikos, dailės, menų, sporto ir kitos mokyklos.	<i>Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija</i> . (2012). Vilnius.

1 lentelės tęsinys 11 puslapyje

1 lentelės tęsinys

PASIRENKAMASIS UGDYMAS	VAIKŲ	Ugdymo paskirtis – tenkinti pagal bendrojo ugdymo programas besimokančių vaikų ir jaunimo iki 19 metų (specialiųjų poreikių iki 21 metų) pažinimo, ugdymosi ir saviraiškos poreikius, padėti jiems tapti aktyviais visuomenės nariais.	<i>Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija.</i> (2012). Vilnius.
JAUNIMO UGDYMAS	NEFORMALUSIS	Veikla, kuria plėtojamos jauno žmogaus asmeninės, socialinės ir edukacinės kompetencijos ir kuri yra vykdoma nesivadovaujant formaliojo švietimo programomis.	Jaunimo politikos pagrindų įstatymas. (2017). Vilnius.
JAUNIMO ŠVIETIMAS	NEFORMALUSIS	Neformalusis švietimas yra įvardijamas kaip įvairių švietimo poreikių tenkinimas, kvalifikacijos tobulinimas, papildomų kompetencijų įgijimas	Jovaiša L. (2007). <i>Enciklopedinis edukologijos žinynas</i> . Vilnius: gimtasis žodis.

Terminų įvairovė įveda nemenką chaosą norint suvokti konkrečią sritį, apie kurią kalbama. G. Petraitytės ir A. Lingytės (2010) atliktas tyrimas rodo, kad neformalusis ugdymas – priešingai nei formalusis, neturi aiškos koncepcijos ir yra lengvai interpretuojamas. Neformaliojo ugdymo srityje daugiausiai veikia tie, kurie visokiais būdais stengiasi įgyti kuo daugiau žinių savo interesų sferoje. Neformaliojo ugdymo poveikis jauno žmogaus socializacijai gali būti stiprus ir turėti daugiau naudos nei privalomas formalusis ugdymas, nes neformalusis ugdymas remiasi bendradarbiavimo, laisvo pasirinkimo principais. Neformalusis švietimas yra įvardijamas kaip įvairių švietimo poreikių tenkinimas, kvalifikacijos tobulinimas, papildomų kompetencijų įgijimas (Jovaiša, 2007). Neformalusis švietimas Lietuvoje struktūruojamas pagal pateiktą schemą (1 pav.).

1pav. Neformalusis švietimas Lietuvoje (sudarytas autorės)

Neformaliojo švietimo sąvoka apima visą neformaliu būdu įgyjamą švietimą – nuo ikimokyklinio ugdymo, iki suaugusiųjų švietimo (1 pav.). Dar smulkesnį neformaliojo švietimo skirstymą pateikia W. Hoopers (2006):

- Informalusis ugdymas (angl. *informal education*) – kuomet ugdytiniai yra veikiami socialinės aplinkos: žiniasklaida, bibliotekos, muziejai, parodų sales, informaciniai centrai, teatrai ir kt.
- Paraformalusis ugdymas (angl. *para-formal education*) – glaudžiai susijęs su formaliuoju švietimu (pavyzdžiui, papildomos užsienio kalbos tobulinimo pamokos).
- Visuotinis švietimas (angl. *popular education*) – atitolęs nuo formaliojo švietimo, skirtas skurdui mažinti, pritaikyti veiklas besikeičiantiems poreikiams tenkinti.
- Asmeninis tobulėjimas (angl. *personal development*) – įvairūs kursai, mokymai, laisvalaikio veiklos.
- Profesinis rengimas (angl. *vocational training*) – plėtojamos profesinės kompetencijos, tačiau jos nepatvirtinamos diplomais.
- Papildomo neformaliojo ugdymo programa – programos, skirtos, pavyzdžiui, socialinės rizikos šeimose gyvenantiems vaikams.

Apibendrinus tyrėjų pozicijas, galima daryti išvadą, kad neformalusis švietimas Lietuvoje yra nepakankamai apibrėžta sritis. Vieni tyrėjai linkę neformalųjį švietimą laikyti veikla, kurios metu turi būti sudarytos galimybės gilinti ar plėtoti žinias, įgytas mokantis formaliuoju būdu. Šios

veiklos metu asmuo turi turėti galimybę realizuoti save, ugdyti socialinius įgūdžius, ekonomines, profesines kompetencijas, pilietiškumą ir tautinę sąmonę (Kvieskienė, 2006). Taip yra akcentuojamas formaliojo švietimo papildomumas neformaliuoju. Kita nuomonė, formuojama Lietuvos teisės aktu, kad neformalusis švietimas yra lygiareikšmis formaliajam švietimui.

1.2 Neformaliojo švietimo apibrėžtis tarptautiniuose teisės aktuose

Neformaliojo švietimo terminas tarptautiniu lygmeniu pradėtas vartoti XX amžiaus antrojoje pusėje. Neformalusis švietimas (angl. non-formal education) apibrėžiamas kaip šviečiamoji organizuota veikla, veikianti už formalaus švietimo ribų ir naudojama atskirai kaip švietimo veiklos sritis, skirta patenkinti konkrečius mokinių poreikius (Rogers, 2005). Europoje neformalusis švietimas yra neatsiejamas nuo Mokymosi visą gyvenimą koncepcijos: „Neformalusis švietimas yra integrali mokymosi visą gyvenimą koncepcijos dalis, leidžianti jauniems žmonėms ir suaugusiesiems įgyti ir palaikyti įgūdžius, gebėjimus ir požiūrius, kurie reikalingi prisitaikymui prie nuolat besikeičiančios aplinkos. Tai gali būti pasiekama asmeninėmis kiekvieno iniciatyvomis mokytis už formaliosios švietimo sistemos ribų.“ (Europos Tarybos Parlamento asamblėjos rekomendacija Nr. 1437 „Dėl neformaliojo ugdymo“, 2000).

Neformalusis švietimas nuo 1998 metų įvardijamas kaip prioritetinė sritis Europos taryboje. UNESCO, Europos Taryba ir Europos komisija akcentuoja jaunimo neformalųjį švietimą ir kalba apie jo pripažinimą mokymo įstaigose ir už jų ribų. Europos Komisija ypač pabrėžia poreikį Europos valstybėms pripažinti visas mokymosi formas, kuriomis asmuo įgauna žinių ir įgūdžių. Taip pat intensyviai neformaliojo švietimo pripažinimo siekia Europos jaunimo organizacijas vienijantis Europos jaunimo forumas. Svarbi Europos jaunimo forumo darbo dalis yra jaunimo ir su jaunimu dirbančių organizacijų vaidmuo neformaliajame švietime ir šių organizacijų vykdomo ugdymo pripažinimas, kuris apibrėžiamas kaip švietimas, vykstantis šalia įprasto švietimo, o asmenys jame dalyvauja savanoriškai, kur tobulina savo įgūdžius, ugdo vertybes bei kompetencijas, kurios nėra tobulinamos formaliuoju švietimu (European Yout Forum, 2005).

Taigi, analizuojant tarptautinius dokumentus, reglamentuojančius neformalųjį švietimą, galima daryti išvadą, kad neformalusis švietimas yra viena iš prioritetinių švietimo sričių. Neformalusis švietimas įvardijamas kaip švietimas, esantis atskirai nuo formaliojo švietimo. Tuo pat metu įvardijamas formaliojo švietimo papildomumas neformaliuoju. Lietuvai, prisijungus prie Europos ir tarptautinių organizacijų veiklos, neformalusis ugdymas tapo svarbia politikos sritimi (Grabauskaitė – Jakimovska, 2014). Šiuo metu neformalusis švietimas Europoje yra daugiau išvystyta švietimo sritis nei Lietuvoje. Neformaliuoju švietimu skatinamas pilietiškumas, asmenybės tobulėjimas, ugdomos kompetencijos, reikalingos įsilieti į darbo rinką, skatinamas

mokymasis. Neformaliojo švietimo svarba ir reikšmė perkeliama ir į Europos šalių politiką, vienareikšmiškai, ir į Lietuvos.

1.3 Jaunimo neformaliojo švietimo samprata

Neformalusis švietimas padeda jaunam žmogui tapti sąmoninga asmenybe, kuri geba atsakingai, kūrybingai ir aktyviai ne tik spręsti savo problemas, bet ir aktyviai veikti bendruomenėje. Formalusis ugdymas užtikrina kompetencijų įgijimą, o neformalusis – užima tarpinę padėtį ir padeda jaunuoliams įgyti kompetencijų, galinčių nulemti didesnę sėkmę būsimose studijose ar profesinėje veikloje (Gailius, 2004).

Jaunimo politikos atstovai apie neformalųjį švietimą ir ugdymą kalba kaip apie prioritetinę sritį. *Lietuvos Respublikos jaunimo politikos pagrindų įstatyme (2016)* teigiama, kad neformalus švietimas yra „kryptinga ugdomoji veikla, padedanti žmogui tapti sąmoninga asmenybe, sugebančia atsakingai ir kūrybingai spręsti savo problemas ir aktyviai veikti savo bendruomenėje“ bei plėtoti jauno žmogaus socialines kompetencijas. Lietuvoje jaunu žmogumi laikomas asmuo nuo 14–29 metų. Neformalusis jaunimo švietimas kituose teisiniuose šalies dokumentuose neišskiriamas. Neformalusis vaikų švietimas yra reglamentuotas *Neformaliojo vaikų švietimo koncepcijoje* (2012), kur kalbama apie vaikus iki 19 metų. Visų pirma, koncepcijoje pasisakoma apie sąvokos neformalusis vaikų švietimas keitimą į sąvoką – pasirenkamasis vaikų ugdymas. Taip akcentuojamas laisvas pasirinkimas ir sąmoningumas. Koncepcijoje neformalusis vaikų švietimas apibrėžiamas kaip veikla, nukreipta į kompetencijų įgijimą, atsakingos ir kūrybingos asmenybės ugdymą, kuri geba spręsti savo problemas ir prisitaiko prie kintančios visuomenės bei aplinkos. Akcentuojamas kompetencijų ugdymas:

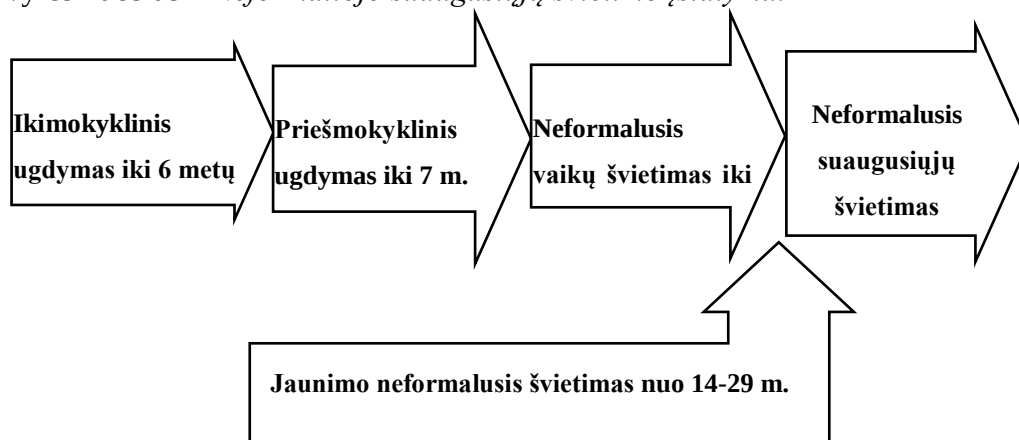
- skatinama plėtoti kompetencijas per saviraiškos poreikių tenkinimą;
- kalbama apie pilietiškumo, demokratiško požiūrį į visuomenę ugdymą;
- akcentuojamas gebėjimas kritiškai mąstyti, kūrybiškai spręsti problemas, prisitaikyti šiuolaikinėje visuomenėje;
- išskiriama socialinės integracijos problema, kuri kyla turintiems mažiau galimybių, ypatingų poreikių, gabiems vaikams;
- pagalba sprendžiant integravimosi į darbo rinką problemas.

Teigiama, kad neformalusis švietimas turi ugdyti kompetencijas: asmenines, edukacines, socialines ir profesines. Asmeninės kompetencijos yra skirtos savęs pažinimui, pasitikėjimui savimi, savęs vertinimui, savianalizei, atsakomybės ugdymui. Edukacinių kompetencijų ugdymas – tai gebėjimas savarankiškai mokytis, valdyti informaciją. Socialinės kompetencijos yra bendravimo ir bendradarbiavimo ugdymas, sprendimų priėmimas, konfliktų sprendimas. Taip pat

akcentuojamos profesinės kompetencijos, kurios reiškia specifinių žinių ir gebėjimų įsisavinimą, supratimą apie darbo rinką.

Apie vyresnius asmenis, sulaukusius pilnametystės, pasisakoma *Lietuvos Respublikos neformaliojo suaugusiųjų švietimo ir tęstinio mokymosi įstatyme* (2016), kuris apima asmenis nuo 18 metų. Įstatyme neformaliojo švietimo tikslais įvardijamas savišvietos poreikių tenkinimas, kūrybinių galių lavinimas, bendrųjų ir profesinių kompetencijų tobulinimas, pilietiškumo ugdymas.

Remiantis *Nacionalinės jaunimo politikos 2011-2019 metų plėtros programa* (2017), galima teigti, kad jaunimo neformalusis švietimas Lietuvoje nepakankamai išplėtotas, nes kalbant apie jaunuolius iki 19 metų, reikia vadovautis *Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija* (2012), o kalbant apie vyresnius – *Neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatymu*.

2 pav. Neformalusis švietimas Lietuvoje (Ugdymo turinio informacinė sistema, 2018)

Jaunimo neformaliojo švietimo vieta Lietuvos neformaliojo švietimo sistemoje liudija nepakankamą dėmesį jaunimo neformaliajam švietimui. Kaip jau minėta, dažniausiai jis atlieka formaliojo švietimo papildymo funkciją. *Jaunimo politikos pagrindų įstatymas* (2003) yra vienintelis dokumentas, kuriame apibrėžiamas jaunimo neformalusis ugdymas. Jaunimo neformalusis švietimas yra skirtas sąmoningos, atsakingos ir kūrybiškos asmenybės, gebančios spręsti kylančias problemas, ugdymui, taip pat socialinių kompetencijų plėtojimui.

Lietuvos jaunimo organizacijos dokumente *Dėl jaunimo neformaliojo ugdymo sampratos ir įgyvendinimo* (2008) teigiama, kad svarbiausi jaunimo neformaliojo švietimo bruožai yra šie:

- savanoriškumas – jaunuoliai neformaliojo ugdymo veikloje dalyvauja laisva valia;
- savarankiškumas – savarankiškai renkami jaunimo neformaliojo ugdymo veiklos pobūdį, formą bei trukmę;
- ugdymas orientuotas į jaunuolio poreikių/mokomųjų tikslų pa(si)tenkinimą;

- jaunimo neformaliojo ugdymo procese ugdytiniais užtikrinama galimybė aktyviai dalyvauti ugdymo (ugdymosi) programose, jas kurti bei įgyvendinti;

- sąmoningumas – mokiniai suvokia, kad jie mokosi;

- visapusiškas jaunuolio įtraukimas į ugdomąjį procesą. Ugdymo (ugdymosi) metodai užtikrina jų intelektualinį, emocinį ir fizinį įsitraukimą;

- procesas paremtas patirtiniu ugdymu (ugdymusi);

- saugi ir iššūkiams pri(si)imti tinkama atmosfera;

- lygiavertis santykis tarp ugdytojo ir ugdytinio;

- į procesą orientuotas ugdymas (ugdymasis);

- į grupės procesą orientuotas ugdymas (ugdymasis).

Jaunimo neformalus švietimas – edukacinis reiškinyss, kurio traktavimas šiuo metu yra daugialypis ir įvairiai suprantamas, nes nėra pakankamo teisinio reglamentavimo. Viena vertus, neformalusis švietimas padeda jaunam žmogui nuolat tobulinti gebėjimus, įgyti socialinių ir profesinių kompetencijų, ugdyti kūrybingumą ir sąmoningumą, gebėjimą atsakingai spręsti problemas bei aktyviai dalyvauti tiek socialiniame, tiek ekonominiame, tiek kultūriniame gyvenime. Kita vertus, tai efektyvi nusikalstamumo prevencijos priemonė, padedanti spręsti jaunimo užimtumo problemas. Tai aktualu ir socialinės atskirties rizikos grupėms, kurioms reikalinga papildoma socializacija, nes įtraukia jaunimą į visuomeninius procesus (Valstybinio audito ataskaita: kaip organizuojamas neformalusis mokinių švietimas, 2015). Nepakankamai išplėtotą ir apibrėžtą teisinę bazę dėl jaunimo neformaliojo švietimo yra aktuali problema Lietuvos švietimo srityje.

2. JAUNIMO NEFORMALIOJO ŠVIETIMO KOKYBĖ UGDANT BENDRĄSIAS IR PROFESINES KOMPETENCIJAS PROFESINIO MOKYMO ĮSTAIGOSE

2.1 Kompetencijų, ugdomų profesinio mokymo įstaigose, įvairovės pagrindimas

Lietuvos profesinio mokymo sistema apima pirminį ir tęstinį mokymą bei profesinį orientavimą, kurį reglamentuoja *Lietuvos Respublikos profesinio mokymo įstatymas* (2018). Profesinio mokymo programos skirtos įvairaus amžiaus ir išsilavinimo asmenims. Remiantis Švietimo ir mokslo ministerijos duomenimis, 2017–2018 mokslo metais profesinio mokymo įstaigose besimokančių mokinių amžiaus vidurkis yra 22 metai. Pirminis profesinis mokymas skirtas pirmajai kvalifikacijai įgyti ir baigti pagrindinio arba vidurinio ugdymo programą. Tęstinio profesinio mokymo tikslas – tobulinti asmens kvalifikaciją, įgyti kitą kvalifikaciją arba kompetencijų, būtinų atliekant įstatymų reglamentuojamą darbą ar funkcijas. Mokymo turinys turi aiškiai apibrėžtus mokymosi uždavinius, kurių tikslas – atitinkamų kompetencijų įgijimas. Lietuvoje profesinis mokymas vykdomas mokykline forma, tačiau praktinis mokymas ir mokymas įmonėse sudaro didžiąją mokymo programos dalį (Profesinis mokymas Lietuvoje, 2013).

Kompetencija – „gebėjimas atlikti konkretų darbą ar užduotį“ (Oxford Advanced Learners Dictionary of Current English, 2010). Įvairių profesijų atstovai turi atlikti skirtingas funkcijas, todėl ir jų kompetencijos yra skirtingos. Norint tinkamai atlikti darbą, darbuotojas, pirmiausia, turi turėti kuo daugiau įvairių kompetencijų. Kompetencijos, nukreiptos į profesinę veiklą, formuoja asmens kvalifikaciją tam tikroje srityje. Remiantis Kvalifikacijų ir profesinio mokymo plėtros centro parengta *Kompetencijų vertinimo tvarkos aprašu* (2015), kompetencija apibūdinama kaip formalizuotas gebėjimas, naudojantis įgytų žinių, mokėjimų, įgūdžių ir vertybių visuma, deramai atlikti profesinę veiklą. Teigiama, kad kompetencijas sudaro trys tipai:

1. funkcinės,
2. pažintinės,
3. bendrosios.

Profesinio mokymo įstaigoms, taip kaip ir bendrojo lavinimo mokykloms ar gimnazijoms, keliamas uždavinys – *bendrųjų kompetencijų ugdymas*. Šiuo metu aiškiai apibrėžto ir nustatyto bendrųjų kompetencijų sąrašo nėra. Kiekviena šalis tai prisitaiko prie savitos ugdymo sistemos ir kultūros. Europos parlamentas parengė rekomendacijas *Dėl bendrųjų visą gyvenimą trunkančio mokymosi gebėjimų* (2005). Kaip teigiama dokumente, bendrieji gebėjimai yra „visų žmonių asmeniniam pasitenkinimui ir vystymuisi, aktyviam pilietiškumui, socialinei integracijai ir

užimtumui reikalingi gebėjimai“. Visi gebėjimai laikomi lygiaverčiais. Rekomendacijoje nurodomi bendrieji gebėjimai, reikalingi kiekvienam piliečiui:

- bendravimas gimtąja kalba,
- bendravimas užsienio kalbomis,
- matematiniai gebėjimai ir pagrindiniai gebėjimai mokslo ir technologijų srityje,
- skaitmeninis raštingumas,
- mokymasis mokytis,
- socialiniai ir pilietiniai gebėjimai,
- iniciatyva ir verslumas,
- kultūrinis sąmoningumas ir raiška.

Bendrosios kompetencijos, anot R. Laužacko (2000), yra žmogaus gebėjimai, kurių ugdymas dažniausiai paremtas asmeninėmis savybėmis, o naudojamos jos gali būti įvairiose srityse. Bendrąsias kompetencijas jis siūlo išskirti į keturias grupes:

- formaliąsias kognityvines kompetencijas – skatina analitinį, kritišką, sistemiską mąstymą, kūrybingumą, problemų sprendimą ir gebėjimą mokytis;
- formaliąsias psichomotorines kompetencijas – reikalingos koordinuotai, greitai reakcijai ir koncentracijai;
- asmenines kompetencijas dar galima skaidyti:
 - a) veiklos atžvilgiu – nusakančios tikslumą, sąžiningumą, atsakingumą, kruopštumą;
 - b) savęs atžvilgiu – akcentuojamas iniciatyvumas, savarankiškumas, savikritiškumas, pasitikėjimas savimi, optimizmas;
- socialines kompetencijas – kuomet išskiriamas komunikabilumas, tolerancija, korektiškumas, socialinis aktyvumas, verslumas, gebėjimas dirbti grupėse, vadovavimas.

Taigi *bendrosios kompetencijos* yra svarbios kiekvienam asmeniui, nepriklausomai nuo jo turimos ar siekiamos įsigyti profesijos. Tai be abejonės didina šių kompetencijų svarbą ir reikšmę.

Kitos, nemažiau svarbios kompetencijos – *funkcinės kompetencijos*. Jos nusako konkrečios profesinės veiklos užduotis bei funkcijas. Remiantis Kvalifikacijų ir profesinio mokymo plėtros centro pateikiamomis rekomendacijomis, funkcinės kompetencijos turėtų būti formuluojamos atsakant į klausimus: ką darbuotojas turi gebėti padaryti atlikdamas tam tikrą veiklą?, ką atlikti (suvirinti, susiūti, nustatyti, sujungti, sumontuoti, išpjauti, sudaryti, surasti ir kt.), ką paruošti, ištirti, išanalizuoti, sudaryti, sukurti, apibendrinti, įvertinti.

Paskutinioji kompetencijų kategorija – *pažintinės kompetencijos*, kurios apibūdina asmens gebėjimus profesinėje veikloje naudoti specialiąsias ir bendrojo lavinimo žinias. Ši kompetencijų kategorija skirstoma į tris grupes:

1. Tai gebėjimas naudotis specialiosiomis žiniomis, kalbant apie:

- veiklos metu naudojamas medžiagas;
- veiklos operacijų atlikimo technologijas;
- veiklos atlikimo metu naudojamas technines priemones;

2. Gebėjimai pritaikyti žinias apie:

- profesinės veiklos proceso planavimą ir valdymą;
- veiklos rezultato (produkto, paslaugos) vartojimo charakteristikas;
- kokybės standartus ir kokybės valdymą;
- darbų saugos reikalavimus;
- aplinkosaugos reikalavimus;

3. Gebėjimai atliekant profesinę veiklą pritaikyti plačios paskirties bendrojo lavinimo žinias: užsienio kalbų, ekonomikos, informatikos ir pan.

Kalbant apie šias kompetencijas svarbu išryškinti gebėjimą panaudoti turimas žinias. Formuluoiant pažintines kompetencijas svarbu išryškinti ne pačias žinias, bet gebėjimą tas žinias panaudoti (Kompetencijų vertinimo užduočių sudarymo metodika, 2015).

Galima daryti išvadą, kad kompetencijos yra tam tikri konkrečiai profesijai nustatyti reikalavimai. Jų visuma sudaro profesijos standartą. Kai asmuo įrodo pakankamą kompetencijų turėjimą, jis įgyja atitinkamą kvalifikaciją, kuri patvirtinama dokumentu, šiuo atveju, kalbant apie profesinį mokymą – profesinio mokymo diplomu. Profesinio mokymo įstaigų mokinių kompetencijos gali būti ugdomos tiek formaliuoju, tiek neformaliuoju būdu.

Profesinio rengimo srityje yra svarbios visos kompetencijų grupės. Profesinio mokymo įstaigose formaliuoju ir neformaliuoju švietimu yra ugdomos bendrosios kompetencijos, reikalingos kiekvienam asmeniui ir profesinės kompetencijos, kurias sudaro funkcinių ir pažintinių kompetencijų grupės.

2.2 Neformaliojo švietimo kokybės reglamentavimas profesinio mokymo įstaigoje

Kokybė – įvairialypis ir daugiareikšmis terminas, neturintis aiškos apibrėžties. *Edukologijos žodyne* (Jovaiša, 2007) kokybė apibūdinama kaip vertybinis procesas, daiktų ir reiškinių apibrėžtumas, skirtingumas nuo kitų objektų. Ugdymo praktikoje kokybė įvardija geresnį

išsivystymą ar rangą, taip pat gali reikšti vertę, ypatybę. Švietimo vadyboje daug dėmesio skiriama kokybės kontrolei, kuri yra tapatinama su kokybės užtikrinimu bei kokybės gerinimu (Jakimovska, 2014). *Švietimo įstatyme (2018)* nurodyta, kad formaliojo švietimo kokybę užtikrina valstybė, neformaliojo švietimo kokybę, įskaitant ir formalųjį švietimą papildančio ugdymo kokybę, valstybė užtikrina tik iš dalies.

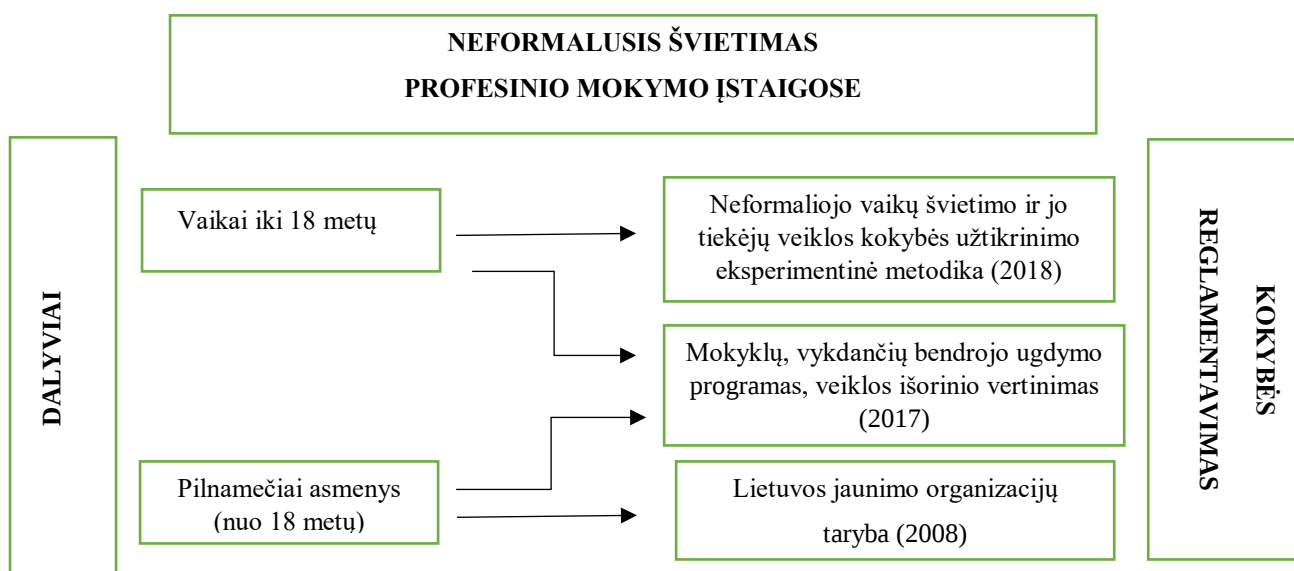
2 lentelė. **Švietimo kokybę Lietuvoje užtikrinančios institucijos** (*Švietimo problemos analizė: Švietimo kokybė, 2013*)

Institucijos pavadinimas	Kokybės užtikrinimas
Švietimo ir mokslo ministerija	Atlieka vidurinio ugdymo programos įgyvendinimo vertinimą, vykdo švietimo būklės stebėseną savivaldybėse.
Švietimo informacinių technologijų centras	Renka statistinius švietimo būklę atspindinčius duomenis ir juos teikia Švietimo valdymo informacinėje sistemoje (ŠVIS).
Nacionalinė mokyklų vertinimo agentūra	Plėtoja švietimo institucijų įsivertinimą ir vykdo bendrojo ugdymo mokyklų veiklos kokybės išorinį vertinimą; teikia vertinamąją informaciją ir rekomendacijas mokyklų vadovams ir mokyklų savininkams mokyklų veiklos tobulinimui, taip pat atlieka švietimo būklės stebėseną nacionaliniu lygiu, švietimo politikos analizę, teikdama informaciją ir rekomendacijas švietimo politikos sprendimų priėmimui.
Nacionalinis egzaminų centras	Organizuoja pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų baigimo egzaminus, mokinių pasiekimų tyrimus, taip pat lyginamuosius tarptautinius lyginamuosius tyrimus ir teikia informaciją apie jų rezultatus.
Kvalifikacijos ir profesinio mokymo plėtros centras	Organizuoja formaliojo profesinio mokymo programų vertinimą, atlieka išorinį profesinio mokymo įstaigų veiklos vertinimą.

Už profesinio mokymo kokybę profesinio mokymo įstaigoje atsako profesinio mokymo teikėjas, mokymo kokybę užtikrina Švietimo ir mokslo ministerija, Ūkio ministerija ir kitos ministerijos bei Vyriausybės įstaigos. Profesinio mokymo kokybei užtikrinti ir gerinti vykdoma profesinio mokymo stebėseną vadovaujantis Švietimo ir mokslo ministro patvirtintais švietimo stebėsenos rodikliais ir jo nustatyta tvarka, profesinio mokymo įstaigų veiklos kokybės įsivertinimu ir išoriniu vertinimu, profesinio mokymo programų vertinimu, mokymosi pasiekimų

vertinimu, profesinio mokymo ir kvalifikacijų suteikimo priežiūra. Kaip jau minėta, profesinio mokymo įstaigos ugdo jaunuolius pagal bendrojo lavinimo programas ir atlieka jaunimo neformaliojo švietimo funkcijas.

Kaip minėta 1.3. poskyryje, kalbant apie profesinių mokyklų mokinius iš dalies galima remtis vaikų neformaliajam švietimui keliamais reikalavimais ir iš dalies – jaunimo neformaliojo švietimo reglamentavimu, dėl profesinio mokymo įstaigų mokinių amžiaus pasiskirstymo. Pripažįstant jaunystės etapo svarbą žmogaus gyvenime, valstybės politikoje jaunimas turėtų būti išskiriamas kaip atskira grupė. Dėl šių priežasčių svarbu jaunimą išskirti iš kitų ugdymo grupių, tokių kaip vaikai ar suaugusieji, dalyvaujančių neformaliajame švietime, nes jaunystė – esminis žmogaus gyvenimo etapas (Jaunimo neformaliojo ugdymo sampratos ir įgyvendinimo projektas, 2008). Tyrimė nesiremiama suaugusiųjų neformaliajam švietimui būdingais bruožais kalbant apie neformalųjį švietimą profesinio mokymo įstaigose, nes mokymo įstaigose švietimo procese dalyvaujantys asmenys įvardijami mokiniais ir atitinka įvardytus jaunimo bruožus.

3 pav. Neformaliojo švietimo kokybės reglamentavimas profesinio mokymo įstaigose
(sudarytas autorės)

Visų pirma, jaunimo neformaliojo švietimo srityje kokybė reiškia tam tikrą ugdytinio ir visuomenės poreikių atitikimą ir reikalingų kompetencijų įgijimą. Jaunimo neformalusis švietimas turi dvi suinteresuotas puses – ugdytoją/pedagogą ir ugdytinį/mokinį. Žmogui, kuris organizuoja jaunimo neformalųjį ugdymą, veikla gali būti apibrėžta tam tikrais ugdymo kokybės standartais. Tuo tarpu jaunuolio sėkmė, tai yra kokybiškas neformaliojo švietimo procesas, dažnai priklauso nuo jo paties – įsitraukimo, aktyvumo ir panašiai (Dėl jaunimo neformaliojo ugdymo sampratos ir

įgyvendinimo, 2008). Dar 2001 metais išleistoje *Baltojoje knygoje – Naujas postūmis Europos jaunimui* (2006), kuri yra skirta neformaliajam mokymuisi pripažinti teigiama, kad būtina aiškiau apibrėžti sąvokas, neformaliuotu būdu įgytus gebėjimus ir kokybės standartus.

Viena vertus, aiški apibrėžtis ir konkretūs kokybės standartai neformalųjį švietimą išpraustų į tam tikrus rėmus (Laužackas, 2000). Tačiau konkretūs reikalavimai, kokybės apibrėžtis ir standartai leistų nustatyti neformaliojo švietimo kokybę. Kokybės nustatymas galimas tik pasitelkus kontrolę, nes neatitikimas standartams leistų, arba ne, vykdyti konkrečią neformaliojo švietimo veiklą (Želvys, 2003). Kita vertus, įvedus standartus ir atliekant kontrolę, užkertamas kelias laisvam pasirinkimui ir kūrybiškam ugdymo procesui (Jakimovska, 2014). Tačiau jei šis procesas, tai yra neformalusis švietimas, yra visiškai nekontroliuojamas ir nevertinamas, didėja nekokybiško švietimo rizika.

Justina Garbauskaitė-Jakimovska (2014) remdamasi *Lietuvos jaunimo organizacijų tarybos* dokumentais, pateikia kokybiško jaunimo neformaliojo švietimo bruožus:

- Jauniems žmonėms sudarytos sąlygos laisva valia pasirinkti, kokiose veiklose dalyvauti.
- Jauniems žmonėms sudarytos sąlygos patiems inicijuoti ir organizuoti veiklas.
- Taikoma metodų įvairovė, užtikrinanti kognityvų, emocinį ir praktinį ugdymą.
- Sukurta saugi ir iššūkiams pri(si)imti tinkama atmosfera/aplinka.
- Užtikrinamas lygiavertis ugdytojo ir ugdytinio santykis.
- Ugdymas orientuotas į procesą.
- Ugdymas vyksta grupėje.

Šie kokybės kriterijai orientuoti į jaunimo pasirinkimą, saviraišką ir laisvę, tačiau bet kokia kontrolė ir bandymas standartizuoti yra priešprieša jaunimo neformaliojo švietimo esmei. Juk sąvokos *laisvė* ir *kontrolė* yra ne tapачios, o netgi priešingai. Kita vertus, tai nėra griežti standartai, be to, nepateikiamas joks būdas, kaip kokybė galėtų būti matuojama, todėl, įvardinus šiuos kriterijus kaip rekomendacijas ar gaires, jos tampa ne kliūtimi, o pagalba, organizuojant neformaliojo švietimo veiklas (Jakimovska, 2014). Negalima atmesti neformaliojo švietimo svarbos, ar teigti, kad tai mažiau svarbi sritis nei formalusis švietimas. Dėl šių priežasčių kokybės paieškos, kalbant apie neformalųjį švietimą, yra būtinos.

Kita profesinių mokymo įstaigų mokinių dalis atitinka reikalavimus, keliamus bendrojo ugdymo mokyklų mokiniams (3 pav.). Neformalusis mokinių švietimas bendrojo ugdymo mokyklose reglamentuojamas dokumentu *Mokyklų, vykdančių bendrojo ugdymo programas, veiklos išorinio vertinimo organizavimo ir vykdymo tvarkos aprašas* (2017). Šiame dokumente pateikiami rodikliai, kuriais remiantis yra vertinamos mokyklos. Į šį vertinimą, be abejonės, įtraukiamas ir neformalusis švietimas, veikiantis vertinamoje mokymo įstaigoje. Dokumente pateikiamos keturios vertinamos ugdymo įstaigos sritys:

1. Rezultatai;
2. Ugdymas(is) ir mokinių patirtys;
3. Ugdymo(si) aplinkos;
4. Lyderystė ir vadyba.

Šis aprašas tinka profesinio mokymo įstaigoms tik iš dalies. Be to, kalbant apie neformalųjį švietimą, čia jis neišskiriamas, o vertinamas ir traktuojamas kaip vienas iš švietimo komponentų. Šio dokumento svarba yra neabejotina, nes tai naujas dokumentas, atitinkantis šiuolaikines švietimo realijas, todėl šio darbo tyrime jis yra naudojamas kaip šaltinis ir 3 skyriuje atliekama detali jo analizė.

Kita dalis profesinių mokymo įstaigų mokinių – nepilnamečiai (3 pav.). Šie asmenys įstatymiškai įvardijami vaikais. Vaikų neformaliojo švietimo kokybės apibrėžčiai šiuo metu šalyje tenka daugiau dėmesio nei iki šiol aptartoms amžiaus grupėms. Neformalųjį vaikų švietimą siūloma vertinti pagal 2018 metais priimtą *Neformaliojo vaikų švietimo ir jo tiekėjų veiklos kokybės užtikrinimo eksperimentinę metodiką*. Svarbu paminėti, kad ši metodika dar tik eksperimentinė, tačiau tai atskleidžia parodytą dėmesį šiai sričiai ir leidžia manyti, kad ateityje ji galėtų sulaukti dar daugiau susidomėjimo. Šiame dokumente pateikiami kokybiško neformaliojo vaikų švietimo rodikliai:

1. Ugdymosi tikslai, pasiekimai ir jų vertinimas;
2. Asmenybės augimas, siejant ugdymą su gyvenimu;
3. Mokytojo kvalifikacija ir nuolatinis tobulėjimas;
4. Veiklų prieinamumas;
5. Ugdymo programa;
6. Personalo vadyba;
7. Bendradarbiavimas ir bendravimas;
8. Ugdymo individualizavimas;
9. Fizinė ugdymosi aplinka ir priemonės;
10. Psichologinė aplinka;
11. Vizija, misija, tikslai;
12. Duomenimis grįstas sprendimų priėmimas.

Iš vertinamų rodiklių matyti, kad siekiama neformalųjį vaikų švietimą vertinti ne paviršutiniškai, o analizuojant visus galimus aspektus. Kaip jau minėta, ši priemonė šiuo metu yra eksperimentinė ir tikėtina, ateityje gali kisti. Viena vertus, atkreiptas dėmesys į šią svarbią ugdymo sritį žada permainas ir kokybės paieškas bei veda prie kokybiško neformaliojo švietimo Lietuvoje. Kita vertus, remiantis R. Laužacku (2000), neformaliojo švietimo nereikėtų įrėminti, nes tuomet

jis prarastų esminius neformaliajam švietimui būdingus principus – pasirinkimo, saviraiškos laisvę.

Aptarti neformalųjį švietimą reglamentuojantys dokumentai profesinių mokyklų mokiniams gali būti taikomi tik iš dalies. Norint vertinti profesinio mokymo įstaigų neformalųjį švietimą, tektų mokinius suskirstyti į skirtingas kategorijas, kas nebūtų visiškai tikslu ir efektyvu. Nors skirtingo amžiaus, tačiau jie turi galimybę į tokį pat neformalųjį švietimą, nepaisant amžiaus pasiskirstymo. Specifinių profesinių mokymo įstaigų mokinių neformaliojo švietimo kokybės apibrėžimų ar standartų, reglamentuojamų dokumentuose, nėra.

2.3 Neformaliojo švietimo kokybės raiška profesinio mokymo įstaigose

Neformalusis švietimas – tai poreikių tenkinimas, kvalifikacijos tobulinimas ar papildomas kompetencijų ugdymas (Jovaiša, 2007). Tai neformaliojo švietimo, plačiąja prasme, apibūdinimas. Poreikių tenkinimas, remiantis Moslou teorija, lemia žmogaus elgesį. Žmogaus tikslas – patenkinti penkis, einančius vienas po kito, būtinus poreikius (Plužek, 1996):

- fiziologinius poreikius;
- saugumo poreikius;
- socialinius poreikius;
- savęs aktualizavimo (saviraiškos) poreikį.

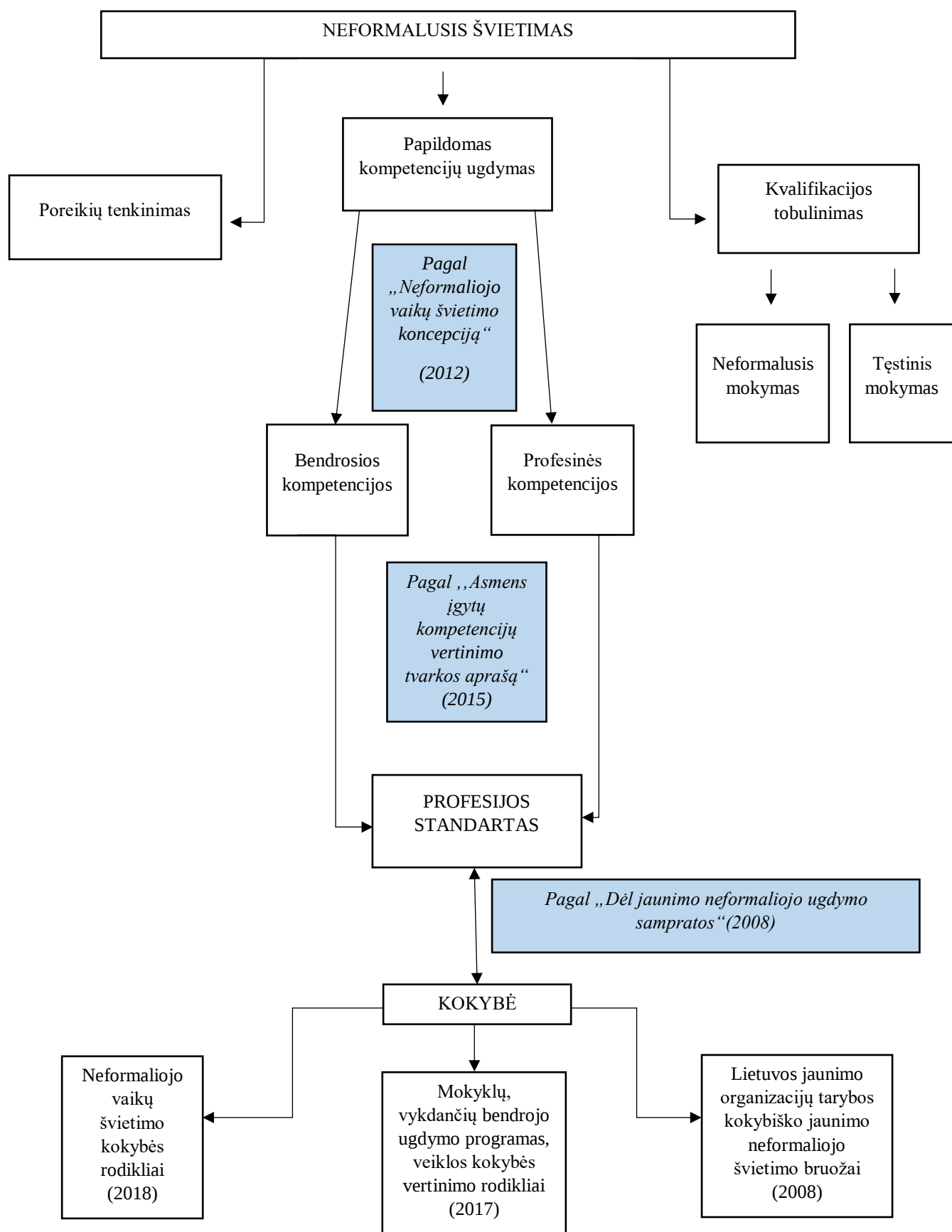
Kitas aspektas, nurodytas apibūdinant neformalųjį švietimą – kvalifikacijos tobulinimas. Po šia sąvoka slypi tęstinis mokymas ir neformalus mokymas. Profesinio mokymo įstaigos teikia pirminio ir tęstinio mokymo paslaugas. Pirminis mokymas – tai atitinkamos kvalifikacijos įgijimas pirmą kartą, tuo tarpu tęstinis mokymas yra skirtas asmenims, siekiantiems įgyti antrą ar daugiau kvalifikacijų. Toks kvalifikacijos įgijimas atliekamas formalaus mokymosi būdu. Neformalusis profesinis mokymas atliekamas pagal poreikį, norą įgyti tam tikrų kompetencijų, papildyti turimą kvalifikaciją (LR Profesinio mokymo įstatymas, 2018).

Paskutinytis neformaliojo švietimo apibrėžimo dėmuo – papildomas kompetencijų ugdymas. Profesinio mokymo įstaigose ši sritis apima pasirenkamąjį vaikų ugdymą: būrelius po pamokų, neformalųjį švietimą ar mokinių ugdymą mokymo įstaigoje (renginiai, akcijos, šventės). Ši apibrėžimo vieta atitinka darbe nagrinėjamą neformaliojo švietimo sampratą. Kaip parodyta 4 paveiksle, papildomas kompetencijų ugdymas, remiantis *Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija* (2012) yra orientuotas kompetencijų ugdymą. Koncepcijoje pabrėžiama, kad neformaliojo švietimo metu vaikas įgyja kompetencijų, būtinų asmeniniam, visuomeniniam ir profesiniam gyvenimui, kitaip tariant – bendrąsias ir profesines kompetencijas. Būtina pažymėti, kad profesinio mokymo įstaigoje mokosi ne tik vaikai (iki 18 m.), bet ir jaunuoliai, o visi jie kartu lygiateisiškai

siekia įgyti profesiją ir dalyvauja tose pačiose neformaliojo švietimo veiklose. Tad būtų teisinga, jei vaikams skirtą koncepciją pritaikytume ir profesinių mokyklų mokiniams. Remiantis *Asmens įgytų kompetencijų vertinimo tvarkos aprašu* (2015), galima teigti, kad vertinamos ne tik tos kompetencijos, kurias mokiniai įgyja formaliojo mokymosi metu, bet ir įgytos neformaliojo švietimo metu. Taigi, galima teigti, kad aktyvus dalyvavimas, o svarbiausia – kokybiško neformaliojo švietimo pasiūla profesinio mokymo įstaigoje, prisideda prie profesijos standarto įgijimo, kuomet formaliojo mokymo metu įgyjamos žinios ir įgūdžiai lavinami ir papildomi neformaliojo švietimo metu.

Jaunimo neformaliojo švietimo kokybės užtikrinimas – „tai tam tikrų užsakančių ir vykdančių institucijų bei organizacijų susitarimų, procedūrų ir kriterijų visuma, padedanti siekti kokybiško jaunimo neformaliojo švietimo rezultato, t. y. išugdytų kompetencijų, kurių tikėjosi besimokantieji ir visuomenė (užsakovai)“ (Dėl jaunimo neformaliojo ugdymo sampratos, 2008). Kitaip sakant, jei profesinių mokyklų mokinius traktuojame kaip jaunuolius, kokybiškas neformalusis švietimas profesinio mokymo įstaigose yra išugdytų kompetencijų, nurodytų profesijos standartuose, pasiekimas ir atitinkamos kvalifikacijos įgijimas. Reikalingos kompetencijos neformaliojo švietimo metu papildomos sudarant sąlygas mokiniui įgyti kokybišką išsilavinimą.

Kalbant apie profesinių mokyklų neformaliojo švietimo kokybę šiame tyrime remiamasi *Lietuvos jaunimo organizacijų tarybos pozicija* (2008), *Mokyklų, vykdančių bendrojo ugdymo programas, veiklos išorinio vertinimo kriterijais* (2017) ir *Neformaliojo vaikų švietimo ir jo tiekėjų veiklos kokybės užtikrinimo eksperimentine metodika* (2018). Šiuose dokumentuose esantys neformaliojo švietimo kokybės kriterijai pateikiami 2.2. poskyryje.

4 pav. Neformaliojo švietimo samprata profesinio mokymo įstaigose (sudaryta autorės)

Galima daryti išvadą, kad profesinių mokymo įstaigų mokinių bendrųjų ir profesinių kompetencijų ugdymas neformaliojo švietimo metu, yra galimybė papildyti formaliojo švietimo metu įgytas žinias, gebėjimus bei įgūdžius, ir tokiu būdu gauti kokybišką ir įvairiapusį profesinį mokymą.

2.4 Neformaliojo švietimo kokybės tobulinimas

Švietimo įstaigos, siekdamos tinkamai atlikti joms pavestas funkcijas, kryptingai vystyti vidinę bei išorinę veiklos dermę, turi rūpintis nuolatinėmis kokybės tobulinimo paieškomis (Gumuliauskienė, 2010). Nuolatinis kokybės tobulinimas apima veiksmų sistemą, kuria siekiama pagerinti esamą situaciją. Švietimo politikos kaita ir nepastovumas lemia švietimo įstaigų nestabilumą, kas trikdo sėkmingą jų veiklą ir reikalauja itin kompetentingo vadovo ir tinkamos vadybos. Tačiau visuotinio sutarimo ir apibrėžimo, kas yra toji švietimo vadyba – nėra (Mikoliūnienė, 2000).

Tiek formaliojo, tiek neformaliojo švietimo tobulinimas ir kokybės gerinimas bei užtikrinimas – kiekvienos mokymo įstaigos prioritetas. Profesinio mokymo įstaigos turi rasti dermę tarp kokybiško bendrojo ugdymo, profesinio mokymo ir neformaliojo švietimo. Šiam gebėjimui suderinti ir išlaikyti kokybę visose sferose, be abejonės, įtaką daro švietimo įstaigos vadyba, kuri daro įtaką indėliui, mokymo ir mokymosi procesui, rezultatams bei švietimo poveikiui ir pasekmėms, jų kontekstui (Švietimo problemos analizė. Švietimo kokybė, 2013).

Vienas svarbiausių švietimo kokybės požymių – rezultatai, tinkamas mokyklos misijos įgyvendinimas. *Geros mokyklos koncepcijoje* (2015) pabrėžiama, kad geri švietimo rezultatai, tai ne vien formalus vertinimas pažymiais, o asmenybės branda, pasiekimai, pažanga. Taip pat svarbus rezultatų siekimo būdas. Tobulinti šią sritį siūloma skatinant mokinių savivoką, savivertę, socialumą, gyvenimo planavimo įgūdžius, visybiškumą, pažangos pastovumą ir pažangos asmeniškumą, kuomet individualūs mokinio pasiekimai yra matomi, skatinami ir palaikomi (Mokyklų, vykdančių bendrojo ugdymo programas, veiklos išorinis vertinimas, 2017). Ne mažiau svarbi sritis, žyminti kokybišką švietimą – indėlis. Po šia sąvoka slypi materialiniai ir žmogiškieji ištekliai. Indėlio kokybė daro tiesioginį poveikį pageidaujamiems rezultatams pasiekti, o mokymo ir mokymosi sėkmė priklauso nuo išteklių prieinamumo (Švietimo problemos analizė. Švietimo kokybė, 2013). Šių sričių tobulinimas, be abejonės, priklauso nuo tinkamai atliekamos mokymo įstaigos vadybos.

Vadybos kokybę lemia vadovų gebėjimas ar negebėjimas sukurti tinkamas sąlygas mokymo ir mokymosi procesams švietimo įstaigoje vykti. Ši sritis apima (Švietimo problemos analizė. Švietimo kokybė, 2013):

- švietimo vizijos, tikslų ir strategijų kūrimą;
- švietimo organizavimą ir jo procesų valdymą;
- valdymo vertybes ir principus;
- administracinę struktūrą;
- kokybės užtikrinimo ir tobulinimo sistemas.

Pagrindines vadybos funkcijas išskiria R. Želvys (2003) – planavimą, organizavimą, vadovavimą ir kontrolę:

1) plano tam tikram darbui atlikti sudarymas. Ši funkcija skirta misijos, vizijos ir strategijos formavimui. Veiklos planavimas – tai galimybių, resursų, sąlygų planavimas, rezultatų, keliamų tikslų įvertinimas (Vanagienė, 2005). Egzistuoja įvairios planavimo sistemos:

- Kokybiška vizija – kuriai būdingas nuoseklumas, ją turi išreikšti visiems suprantami ir aiškūs teiginiai (Jucevičienė, 1997);
- Strategija – vieni mokslininkai teigia, kad strategija apima ilgalaikius tikslus, veiklos kryptis, resursus, kiti strategiją apibūdina kaip plačią programą, apimančią organizacijos tikslų suformulavimą ir įgyvendinimą;

2) žmonių ir resursų šiam darbui organizavimas jo esmė – atrinkti žmones, suformuoti grupes ir iš jų suburti veiksmingai veikiančias komandas, kurios siektų organizacijai iškeltų tikslų ir uždavinių įgyvendinimo (Želvys, 2003);

3) vadovavimas darbą atliekantiems žmonėms: mokslininkai teigia, kad vadovas turi būti strategas, kuris numato institucijos ateitį, moka planuoti, koordinuoti, motyvuoja žmones, pats moko ir mokosi, sprendžia konfliktus ir užbėga jiems už akių, geba valdyti stresą ir nuolat vykdo kontrolę (Želvys, 2003; Targamadzė, 2001);

4) darbo eigos lyginimas su laukiamu rezultatu ir reikalingų pataisų įgyvendinimas. Vertinama atliekama veikla ir jos kokybė, įvardijami sunkumai, kliūtys, eiga lyginama su laukiamu rezultatu, kurio metu stengiamasi įvertinti atliekamos veiklos kokybę, įvardinti, kokių esama kliūčių ir sunkumų. Kontrolė padeda išsiaiškinti kiek veiksmingi ir tikslūs buvo planavimas, organizavimas, vadovavimas (Želvys, 2003).

Švietimo ir mokslo ministerija akcentuoja švietimo įstaigų kokybės atitikimą standartams. Neformaliojo švietimo kokybė bendrojo ugdymo mokyklose ir iš dalies profesinio mokymo įstaigose vertinama pagal išorinės kontrolės arba įsivertinimo sistemą. Vidaus auditas Lietuvos mokymo įstaigose atliekamas remiantis *Mokyklų, vykdančių bendrojo ugdymo programas, veiklos išorinio vertinimo organizavimo ir vykdymo tvarkos aprašu* (2017). Į vertinimą yra įtraukiama visa mokymo įstaigos bendruomenė – vadovai, pedagogai, mokiniai ir jų tėvai. Mokymo įstaigoms suteikiama galimybė pačioms nustatyti savo stipriąsias ir silpnąsias sritis, suteikiant galimybę savo veiklą tobulinti. Neformaliojo švietimo organizavimas gali būti vertinamas *Neformaliojo vaikų*

švietimo teikėjų veiklos kokybės išorinio vertinimo rekomendacijomis ir Neformaliojo vaikų švietimo ir jo teikėjų veiklos kokybės užtikrinimo eksperimentine metodika (2018). Visuose minėtuose dokumentuose nurodomas veiklos kokybės vertinimo sritys yra tos pačios. Pateikiami kriterijai taikomi formaliajam ir neformaliajam švietimui.

Bendrojo ugdymo mokyklų veiklos kokybės išorės vertinimų, atliktų 2007–2008, 2009–2010 bei 2011 metais, duomenys parodė, kad neformalusis vaikų švietimas yra vienas iš geriausiai vertinamų mokyklos veiklos aspektų. Vertinant neformalųjį švietimą mokykloje tiriama neformalaus švietimo programų pasiūlos ir paklausos atitiktis. Nors vertinamos skirtingos mokyklos, jau ketvirti metai iš eilės išorės vertintojų dažniausiai nustatomi beveik tapatūs stiprieji mokyklos veiklos aspektai. Neformalusis švietimas, kaip mokyklos bendrojo ugdymo organizavimo temos rodiklis, jau keleri metai yra tarp mokyklos veiklos aspektų, kurie dažniausiai įvertinami kaip stiprieji (Neformaliojo ugdymo aktualijos, 2012). Šiuo metu galioja rekomendacinio pobūdžio neformaliojo švietimo programų kriterijų aprašas, kuriuo vadovaujantis turėtų būti parengtos neformaliojo švietimo programos ir formalųjį švietimą papildančio ugdymo programos. Minėtame apraše išvardytos pagrindinės programos sudedamosios dalys, tačiau nėra konkrečių reikalavimų dėl programų turinio, mokymo metodų ir priemonių, nors jos skirtos ne vien užimti mokinius po pamokų, bet siekia ir tam tikrų ugdymo ir švietimo tikslų. Būtent visi šie elementai nevertinti kokybės išorinio vertinimo metu. Taigi, ar daugelį metų teigiamai įvertinamas neformalusis švietimas yra kokybiškas, kyla pagrįstų abejonių.

Apibendrinant galima teigti, kad kokybės tobulinimas, gerinimas ir užtikrinimas yra svarbiausi prioritetai kalbant apie švietimą. Profesionali vadyba ir jos dermė su mokymosi procesu, aplinka ir rezultatais yra sėkmingos švietimo veiklos garantas. Kokybės tobulinimą užtikrina išoriniai mokymo įstaigų vertinimai ir įsivertinimai. Neformaliojo švietimo sričiai skiriamas dėmesys yra nepakankamas, nes tokios galimybės, kaip formalusis ugdymas, ši sritis neturi dėl neaiškių vertinimo sričių ir jų kriterijų reglamentavimo.

3. JAUNIMO NEFORMALIOJO ŠVIETIMO KOKYBĖS RAIŠKOS IR TOBULINIMO GALIMYBIŲ PROFESINIO MOKYMO ĮSTAIGOSE TYRIMO METODOLOGIJA

3.1. Tyrimo metodologija

Jaunimo neformaliojo švietimo kokybės raiškos ir tobulinimo galimybių tyrimas atliktas remiantis socialinio konstruktyvizmo ir pragmatizmo metodologinėmis nuostatomis. Metodologija, anot J. Creswell (2012), tai induktyvūs, kylantys iš tyrėjo patirties metodai, kuriais tyrėjas remiasi rinkdamas ir analizuodamas duomenis. Atliekant tyrimą remiamasi socialinio konstruktyvizmo ir pragmatizmo teorijomis.

Socialinio konstruktyvizmo teorija teigia, kad svarbiausia yra aplinkos, kurioje žmogus gyvena, dirba, mokosi, supratimas (Žydžiūnaitė, 2017). Mokymasis bei mokymas yra socialinis procesas, kuris vyksta tarp žmonių ir yra lemiamas jį supančio konteksto (Refleksyvusis mokymas. Veiksminga ir duomenimis pagrįsta profesinė praktika, 2002). Tyrimo metu aiškinamasi, kokie aplinkos veiksniai veikia mokinių kompetencijų įgijimą ir kaip neformaliojo švietimo metu ugdomos kompetencijos, kiek tai priklauso nuo pedagogo, švietimo dokumentų reglamentavimo ar paties besimokančiojo. Analizuojant mokinių, pedagogų ir vadovų patirtis, siekiama atrasti dėsningumus, kuriuos būtų galima įvardinti kaip kokybiško neformaliojo švietimo kriterijus. Anot A. Juodaitytės (2001), konstruktyvizmas padeda sukurti palankias sąlygas tiek profesinių žinių, tiek mokėjimų ar įgūdžių formavimui, kurių dėka įgyjamos naujos vertybinės orientacijos, o tai prisideda prie profesinio tobulėjimo. Profesinis tobulėjimas neformaliojo švietimo srityje gali būti suvokiamas kaip bendrųjų ir profesinių kompetencijų įgijimas, kas veda kokybiško neformaliojo švietimo link.

Konstruktyvistinės mokymo(si) teorijos pagrindą sudaro pragmatizmo teorija (Juodaitytė, 2001). Pragmatizmo teorija leidžia tirti įgytą mokymosi patirtį. Šioje teorijoje akcentuojamas patyrimas ir prasminga veikla, kuri gali būti taikoma praktikoje (Žydžiūnaitė, 2017). Kalbant apie neformalią mokinių veiklą, tiriamas mokinių naujų gebėjimų ir įgūdžių pritaikymas profesinio mokymo praktikoje formaliojo ugdymo metu. Bendrosios kompetencijos ir profesinės kompetencijos – tai pasiruošimas gyvenimui, kur atliepiamos autentiškos problemos, besimokančiųjų poreikiai.

3.2. Tyrimo metodai

Tyrimo duomenys analizuojami naudojant kokybinės turinio analizės metodą. Atliekant turinio analizę nagrinėjami dokumentai, ieškant prasminių, teminių ryšių ir sąsajų, siekiant juos analizuoti ir interpretuoti koduojant duomenis, išskiriant pagrindines kokybines kategorijas. Šis metodas pasirinktas laikantis socialinio konstruktyvizmo nuostatos, nes siejamas su kontekstu, siekiu išsiaiškinti sąveikas, kuriose vyksta ar vyko tiriami procesai (Žydžiūnaitė, 2017). Kokybinė turinio analizė suteikia galimybę vertinti (Gavora, 2015):

- neformaliojo švietimo aplinką, jos reikšmę, sąveiką su ugdytiniais;
- neformaliojo švietimo turinį;
- neformaliojo švietimo veiklą reglamentuojančius dokumentus profesinio mokymo įstaigose;
- pedagogų, administracijos darbuotojų ir mokinių požiūrį, gebėjimus, kompetencijas.

Atliekant kokybinę turinio analizę remtasi viešųjų dokumentų, reglamentuojančių neformalųjį švietimą profesinio mokymo įstaigose, analize ir atvirų klausimynų turinio nagrinėjimu.

Dokumentų turinio analizė laikoma patikimu informacijos šaltiniu, nes yra patvirtinta teisės aktais. Tokia analizė padeda nustatyti, kaip dokumentai veikia ugdymo procesus, leidžia vertinti švietimo įstaigų veiklą ir nustatyti tobulintinus gebėjimus jas administruojant, padeda suprasti mokinių pažangos aspektus (Žydžiūnaitė, 2017). Kokybinei turinio analizei pasirinkti vieši dokumentai, reglamentuojantys neformaliojo švietimo veiklą:

1. Neformaliojo vaikų švietimo ir jo teikėjų veiklos kokybės užtikrinimo eksperimentinė metodika (2018);
2. Jaunimo neformaliojo ugdymo samprata ir įgyvendinimas (2008);
3. Mokyklų, vykdančių bendrojo ugdymo programas, veiklos išorinio vertinimo organizavimo ir vykdymo tvarkos aprašas (2017).

Atvirų klausimynų metodas pasirinktas remiantis kokybinės turinio analizės koncepcija ir atsižvelgiant į nestruktūruoto ar pusiau struktūruoto interviu trūkumus. Anot K. Kardelio (2007), pagrindiniai interviu metodo trūkumai yra respondento paveikimas, duomenys gali būti situacinio pobūdžio. Siekiant apsisaugoti nuo galimos įtakos respondentų atsakymas, jiems pateikti atviri klausimynai. Atviri klausimynai padeda analizuoti problemą atskleidžiant apmąstytas tiriamųjų nuostatas, įsitikinimus ar nuomonę apie reiškinį (Žydžiūnaitė, 2017). Kita šio metodo pasirinkimo priežastis, geografinis respondentų pasiskirstymas. Tyrime dalyvavo profesinių mokymo įstaigų darbuotojai bei mokiniai, pasiskirstę po visą Lietuvą.

Apklausa parengta remiantis kokybės rodikliais, kokybiško neformaliojo švietimo kriterijais nurodytais *Neformaliojo vaikų švietimo ir jo teikėjų veiklos kokybės užtikrinimo eksperimentinėje*

metodikoje (2018), *Jaunimo neformaliojo ugdymo sampratos ir įgyvendinimo projekte* (2008); *Mokyklų, vykdančių bendrojo ugdymo programas, veiklos išorinio vertinimo organizavimo ir vykdymo tvarkos apraše* (2017) ir *Geros mokyklos koncepcija* (2015), siekiant išryškinti kokybiško jaunimo neformaliojo švietimo tendencijas ir bruožus, profesinio mokymo įstaigose.

Tyrimo metu gauti duomenys iš dokumentų turinio analizės ir tyrimo dalyvių anketų turinio analizės suskirstyti į kategorijas ir subkategorijas, kurios leidžia formuoti empiriniais duomenimis paremtas išvadas. Atliekant turinio analizę skaičiuotos kategorijų ir subkategorijų prasminių kontekstų-teiginių pasikartojimas (Kardelis, 2007). Ši analizė suprantama kaip technika, kuri leidžia objektyviai išnagrinėti teksto ypatybes (Tidikis, 2003). Turinio analizės baigiamasis etapas – gautų rezultatų interpretavimas, susietas su tyrimo tikslu ir teorine tyrimo dalimi. Išvados, gautos atlikus analizę, atskleidžia esminius kokybiško neformaliojo švietimo dėsnius ir ryšius su profesinio mokymo įstaigose organizuojamu neformaliuoju švietimo.

3.3. Kokybinio tyrimo organizavimas ir etika

Tyrimas organizuojamas etapais (5 pav.). Mokslinės literatūros atranka ir analizė padėjo parengti tyrimo instrumentą – klausimyną, kuriuo remiantis nuspręsta atlikti dokumentų, reglamentuojančių neformaliojo švietimo kokybę profesinio mokymo įstaigose, ir iš tyrimo dalyvių gautų duomenų turinio analizę. Gauti duomenys interpretuoti siejant juos su tyrimu teorine medžiaga ir suformuluotos tyrimo išvados.

5 pav. Tyrimo organizavimo logika (parengta autorės)

Tyrimo imtis sudaryta remiantis kokybinės turinio analizės pasirinkimu. Visų pirma, nuspręsta vykdyti trijų grupių atstovų apklausą: profesinių mokymo įstaigų vadovų, neformaliojo švietimo organizatorių, profesinio mokymo įstaigų mokinių. Galima teigti, kad šių kategorijų informantai turi pakankamai žinių, asmeninės patirties ir susiformavusias nuostatas, padėsiančias išsiaiškinti neformaliojo švietimo raišką ir specifiką profesinio mokymo įstaigose.

Šiuo metu Lietuvos profesinio mokymo įstaigose dirba 18 neformaliojo švietimo organizatorių. Neformaliojo švietimo organizatoriaus funkcijos (remiantis *Neformaliojo švietimo organizatoriaus pareigybinio aprašu*, 2016. 1 priedas):

- organizuoti mokinių neformaliojo ugdymo darbą;

- sudaryti neformaliojo ugdymo organizatoriaus darbo planą;
- ugdyti sąmoningą mokinių pažiūrą į mokymąsi, savarankiškumą, iniciatyvas, atsakomybės

jausmą, kelti dvasinį ir kultūrinį besimokančiųjų lygį, propaguoti sveiką gyvenseną ir kitas bendražmogiškas savybes;

- organizuoti valstybinių ir mokyklos švenčių minėjimus;
- organizuoti ir kontroliuoti mokyklos bendrabutyje gyvenančių mokinių popamokinę veiklą,

taip pat būrelių veiklą, derinant jų tarpusavio planus, grafikus. kontroliuoti būrelių dienynų pildymą;

- padėti mokinių tarybai organizuoti popamokinius renginius, teikti metodinę pagalbą, puoselėti naujas idėjas;

- dalyvauti mokytojų bei mokinių tarybos posėdžiuose;
- tirti ir apibendrinti mokinių norus ir pageidavimus dėl popamokinių renginių, jų vedimo formų ir laiko;

- skatinti mokinių aktyvumą rengti ir dalyvauti popamokinėje veikloje.

Atsižvelgiant į tai, kad kokybiniu tyrimu „nesiekama pateikti statistinio tyrimo duomenų pateikimo“ (Žydžiūnaitė, 2017), remiantis organizatorių skaičiumi ir pareigybinio aprašu, nuspręsta naudoti tikslinę atranką ir į tyrimą įtraukti tik tas įstaigas, kuriose yra ši pareigybė. Atitinkamai 18 vadovų pasirinkti informantais. Tikslinė atranka leidžia tyrėjui iš respondentų gauti pakankamai tikslią informaciją ir patikimas žinias (Žydžiūnaitė, 2017). Tyrimui atlikti pateikta 18 anketų neformaliojo švietimo organizatoriams (2 priedas), iš jų atsakyta į 15 – tai yra 83 %. Profesinių įstaigų vadovams pateikta 18 anketų (3 priedas), iš jų atsakyta į 13 – 72 %.

Mokinių apklausai pasirinktas sniego gniūžtės metodas, kuris numato tyrimo didėjimą. Tikslingai pasirinkti tinkami žmonės, galintys suteikti rekomendacijas, šiuo atveju, neformaliojo švietimo organizatoriai, kuriems padedant atrinkti mokiniai (Telešienė, 2008). Neformaliojo švietimo organizatorių buvo prašoma atrinkti ir nurodyti po kelis savo mokymo įstaigos mokinius, kurie galėtų pasidalinti savo autentiška patirtimi neformaliojo švietimo srityje. Tokiu būdu atlikta 56 mokinių apklausa, naudojant atvirąjį klausimyną (4 priedas).

3 lentelė. Demografinės vadovų ir neformaliojo švietimo organizatorių charakteristikos

CHARAKTERISTIKA	VADOVAI	NEFORMALIOJO ŠVIETIMO ORGANIZATORIAI
Imties dydis	13	15
Lytis	6 moterys (46 proc.) ir 7 vyrai (54 proc.)	15 moterų (100 proc.)
Darbo stažas švietimo srityje	0-5 metų – 4 vadovai; 6-10 metų – 5 vadovai; 11-20 metų – 3 vadovai; 21-35 metų – 1 vadovas.	0-5 – 0 pedagogų; 6-10 metų – 2 pedagogai; 11-20 metų – 3 pedagogai; 21-35 metų – 10 pedagogų.
Darbo stažo vidurkis	13 metų	21 metai

Tyrimas planuotas ir atliktas laikantis etinių normų. Organizuojant tyrimą ir atliekant tyrimo rezultatų analizę gerbiamos visos visuomenės grupės, užtikrinamas tyrimo dalyvių asmeninis privatumas (Bitinas, 2013). Taip pat laikomasi etikos normų, pateiktų Šiaulių universiteto Etikos kodekse (2018), t. y. „mokslinė veikla grindžiama sąžiningu tyrimu ir tiesos siekimu“.

4. JAUNIMO NEFORMALIOJO ŠVIETIMO KOKYBĖS RAIŠKOS IR TOBULINIMO GALIMYBIŲ UGDANT BENDRĄSIAS IR PROFESINES KOMPETENCIJAS PROFESINIO MOKYMO ĮSTAIGOSE TYRIMO REZULTATAI IR ANALIZĖ

4.1. Jaunimo neformaliojo švietimo kokybės raiškos turinio analizė dokumentuose

Neformalusis švietimas Lietuvoje yra reglamentuojamas teisės aktais ir dokumentais. Dokumentų analizei atrinkti trys dokumentų rinkiniai:

1. *Neformaliojo vaikų švietimo ir jo teikėjų veiklos kokybės užtikrinimo eksperimentinė metodika (2018);*
2. *Jaunimo neformaliojo ugdymo sampratos ir įgyvendinimo projektas (2008);*
3. *Mokyklų, vykdančių bendrojo ugdymo programas, veiklos išorinio vertinimo organizavimo ir vykdymo tvarkos aprašas (2017).*

Šie dokumentai pasirinkti naudojant kriterinę atranką, atsižvelgiant į neformaliojo švietimo reglamentavimą Lietuvoje. Tyrimas orientuotas į profesinių mokyklų mokinių neformalųjį švietimą. Kaip minėta ankstesniame skyriuje, profesinių mokyklų mokiniai čia traktuojami kaip jaunimas. Jaunimo neformaliojo švietimo kokybės apibrėžtys atitinka keliamus reikalavimus vaikų neformaliajam švietimui, taip pat mokinių, besimokančių pagal bendrojo ugdymo programas. Remiantis tuo, atrinkti dokumentai, turintys įtakos neformaliajam švietimui profesinio mokymo įstaigose.

Pirmajame dokumente, kuris turinio analizėje koduojamas NVŠ, pateikiami neformaliojo vaikų švietimo kokybės įsivertinimo ir išorinio vertinimo rodikliai. Antrajame šaltinyje, toliau įvardinant jį JNŠ, Lietuvos jaunimo organizacijų tarybos pateiktame projekte įvardijami jaunimo neformaliojo švietimo bruožai ir kokybės kriterijai. Trečiasis dokumentas, toliau tyrime vadinamas MIV, pateikiami mokyklų, vykdančių bendrojo ugdymo programas, veiklos kokybės vertinimo ir įsivertinimo rodikliai. Dokumentų turinio analizė atliekama išskiriant kategorijas ir subkategorijas.

Pirmoji kategorija, aptinkama visuose analizuojamuose dokumentuose – neformaliojo švietimo paskirtis (žr. 4 lentelę). Bandoma rasti konkrečias švietimo paskirties priežastys, kurios atskleidžia dokumentų rengėjų, šiuo atveju, Lietuvos švietimo atstovų požiūrį ir nuostatas į švietimo paskirtį. Ši kategorija skirstoma į 3 subkategorijas: asmeninė branda, galimybės, poreikiai. Asmeninė besimokančiojo branda dokumentuose akcentuojama 11 kartų. Kitaip tariant, švietimo paskirtis daugeliu atveju vertinama kaip asmeninė besimokančiojo branda, jos formavimas, asmeninis besimokančiojo tobulėjimas. Panašus požymių skaičius – 10, švietimo paskirtimi įvardija galimybes. Tai yra besimokančiojo galimybė tobulėti, galimybė rinktis norimas

veiklas ar pageidaujama rezultatą. Šiek tiek mažiau, 8 požymiai kalba apie besimokančiųjų poreikių tenkinimą. Kalbama apie pažinimo poreikius, poreikį būti suprastam, tobulėti ar būti tinkamai įvertintam.

4 lentelė. Neformaliojo švietimo tikslai dokumentuose

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	POŽYMIŲ SKAIČIUS	ESMINIAI POŽYMIAI
ŠVIETIMO PASKIRTIS	ASMENINĖ BRANDA	11	„mokiniai žino savo gabumus ir polinkius“ (MIV); „vaikas geba išsikelti asmeninius tikslus“ (NVŠ); „siekiama kiekvieno žmogaus asmeninio augimo“ (JNŠ).
	GALIMYBĖS	10	„moka vertinti mokymosi ir veiklos galimybes“ (MIV); „vaikas turi galimybę rodyti iniciatyvą“ (NVŠ); „jauni žmonės patys aktyviai renkasi sau norimą veiklą“ (JNŠ).
	POREIKIAI	6	„mokiniai skatinami džiaugtis vieni savo ir kitų darbais, pasiekimais ir pažanga“ (MIV); „veikla organizuojama taip, kad ugdytinis savarankiškai sugebėtų kryptingai siekti savo mokymosi tikslų“ (JNŠ).

Kita kategorija, išskiriama dokumentuose – ugdymo turinys (žr. 5 lentelę). Tai svarbi kategorija, kalbant apie kokybę. Juk būtent kokybiškas neformaliojo švietimo ugdymo turinys yra esminis, užtikrinant kokybišką neformalųjį švietimą apskritai. Ugdymo turiniui išskiriamos 6 subkategorijos: metodai, procesas, planavimas, diferencijavimas, poreikių nustatymas, vertinimas. Daugiausia požymių rasta proceso subkategorijai – 13. Neformaliojo švietimo procesas turi būti įtraukiantis, suteikiantis pažinimo džiaugsmą, keliantis susidomėjimą, duodantis naudingų žinių. Taip pat akcentuojamas ugdymo turinio diferencijavimas – 9 požymiai. Svarbu, kad mokymo procesas būtų tinkamas ir pritaikytas besimokantiejiems, kad būtų atsižvelgiama į konkrečius mokinių gebėjimus, jų galias. Diferencijavimo tikslas, pateiktas *Bendruosiuose ugdymo planuose (2011)* – sudaryti tinkamas sąlygas kiekvienam mokiniui sėkmingai mokytis. Nežymiai mažiau, 8 požymius atitinka metodai. Ugdymo turinio metodų parinkimas tiesiogiai siejasi su mokinių motyvacija. Ugdymo procesas turi būti organizuojamas aktyviai, nepamirštant bendradarbiavimo reikšmės, nes bendradarbiavimas švietime padeda užtikrinti grupės narių tarpusavio ryšį. Metodų įvairovė ir jų kaitaliojimas padeda atskleisti žmogaus prigimtį, įgyti ugdymiesiems kompetencijas

jiems priimtinu būdu (JNŠ). Poreikių nustatymas atitinka 7 požymius. Ugdymo organizavimo tikslai, jo procesas ir veikla turi atitikti besimokančiųjų ugdymosi poreikius. Tik žinodamas ugdytinio poreikius, pedagogas gali tinkamai organizuoti savo veiklą. Mažiausiai dėmesio dokumentuose tenka ugdymo turinio planavimui – 5 požymiai, ir mokinių veiklos vertinimui – 4 požymiai. Sunku vertinti, kodėl šios sritys laikomos ne tokios reikšmingos. Kalbant apie vertinimą, neįprasta neformaliojo švietimo veiklą vertinti nei formaliu, nei neformaliu vertinimu, nes neformaliojo švietimo paskirtis – laisvas besimokančiųjų pasirinkimas, išsikeliančių sau individualius mokymosi tikslus ir jų įgyvendinimo poreikį. Planavimas yra būtinas formaliojo švietimo pedagogams, nes mokymo turinio sėkmė – pamokos sėkmė, priklauso nuo tinkamo suplanavimo. Nekyla abejonių, kad planavimas neformaliojo švietimo srityje taip pat svarbus, tačiau, remiantis dokumentų analize, mažiausiai svarbus.

5 lentelė. Neformaliojo ugdymo organizavimas dokumentuose

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	POŽYMIŲ SKAIČIUS	ESMINIAI POŽYMIAI
UGDymo ORGANIZAVIMAS	METODAI	8	„mokytojas, pažindamas mokinių veiklos ir mokymosi motyvus, parenka ugdymosi metodus, formas, užduotis“ (MIV); „vyrauja aktyvūs ugdymo metodai“ (NVŠ); „svarbi ugdymo metodų įvairovė ir visapusiškumas“ (JNŠ).
	PLANAVIMAS	5	„planavimas grindžiamas informacija apie mokinio kompetencijų lygį“ (MIV); „reguliariai planuoja ir vykdo refleksijas su vaiku“ (NVŠ); „veikla yra sąmoningai planuojama ir vykdoma įsikeltų tikslų rėmuose“ (NJŠ).

5 lentelės tęsinys 38 puslapyje

	PROCESAS	13	„parenka prasmingas ugdymosi veiklas, kurios skatina smalsumą ir entuziazmą“ (MIV); „procesas planuojamas taip, kad vaikas galėtų pasidžiaugti savo pasiekimais“ (NVŠ); „ugdymo procesas grindžiamas patirtimi, o ne teorinėmis žiniomis“ (JNŠ).
	TURINIO DIFERENCIJAVIMAS	9	„pažangos tempas yra tinkamas mokinio galioms“ (MIV); „ugdymo procesas yra individualizuotas ir lankstus“ (NVŠ); „užsiėmimų turinys apsprendžiamas kartu su visais dalyviais, maksimaliai atsižvelgiant į kiekvieno nuomonę“ (JNŠ).
	VERTINIMAS	4	„mokinio pasiekimai ir pastangos matomi, pripažįstami, skatinami“ (MIV); „kreipiamas dėmesys į išankstinį vertinimą“ (JNŠ).
	POREIKIŲ NUSTATYMAS	7	„užduoties tikslai derinami su kompetencijų ir mokinio asmenybės ugdymo tikslais“ (MIV); „ugdymo procesas atnaujinamas ir koreguojamas atsižvelgiant į kintančius poreikius“ (NVŠ); „tikslai susiję su nustatytais dalyvių poreikiais“ (JNŠ).

Ketvirtoji kategorija, išskirta pasirinktuose dokumentuose – ugdymo aplinka (žr. 6 lentelę). Kaip svarbiausias ugdymo aplinkos požymis išskirta ugdymo erdvė, kurios svarba paminėta 7 kartus. Ši sąvoka talpina savyje ir šiuolaikišką įrangą, ir saugią aplinką, ir specifinę, konkrečiai sričiai pritaikytą erdvę ir priemones. Norint pritraukti jaunimą, ugdymo erdvė turi atitikti jų poreikius ir lūkesčius, būti šiuolaikiška ir patraukli. Psichologinė atmosfera ir santykis su ugdytoju įvardintas tik po 3 kartus. Galima teigti, kad šie požymiai nėra svarbiausi kalbant apie ugdymo aplinką, tačiau negalima paneigti jų reikšmės, ypač jaunimo tarpe. Jaunystė – ypatingas laikotarpis, kuomet žmogus yra pažeidžiamas, ieškantis savęs. Bendravimas ir ryšys su suaugusiaisiais jam ypač svarbus, nes formuoja pamatines jo vertybes (JNŠ).

6 lentelė. Neformaliojo ugdymo aplinka dokumentuose

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	POŽYMIŲ SKAIČIUS	ESMINIAI POŽYMAI
UGDYMO APLINKA	UGDYMO ERDVĖ	7	„naudojama įranga ir priemonės atitinka šiuolaikinius ugdymo reikalavimus“ (MIV); „ugdymo erdvės yra saugios“ (NVŠ); „jaunimo neformalusis ugdymas vyksta specifinėje erdvėje“ (JNŠ).
	PSICHOLOGINĖ ATMOSFERA	3	„siekiama, kad kiekvienas jaustųsi vertingas, reikalingas ir saugus“ (MIV); „kuriam ir palaikoma vaiko emocinį ir intelektualinį ugdymą skatinanti aplinka“ (NVŠ).
	SANTYKIS SU UGDYTOJU	3	„mokinių ir mokytojų tarpusavio santykiai grindžiami pagarba, pasitikėjimu“ (MIV); „vengiama mokytojo – mokinio santykio“ (JNŠ).

Kita svarbi kategorija, vertinant neformaliojo švietimo kokybę – vadyba (žr. 7 lentelę). Tiek versle, tiek švietimo srityje pagrindinėmis vadybos funkcijomis laikomas planavimas, vadovavimas ir kontrolė. Nors analizuojamuose dokumentuose vadybai dėmesio skiriama mažai, lyginant su kitomis sritimis, kaip svarbiausia vadybos funkcija išskiriamas planavimas – 6 požymiai. Kontrolę apibūdina 3 požymiai, o vadovavimą – 2. Toks pasiskirstymas leidžia teigti, kad neformaliojo švietimo srityje, kalbant apie dokumentus, reglamentuojančius šią veiklą, daugiausia dėmesio yra skirta ugdymo turiniui, o ne švietimo vadyba. Akivaizdu, kad užtikrinti kokybišką švietimą, nesvarbu, ar jis formalus, ar ne, tinkamos vadybos – planavimo, vadovavimo ir kontrolės funkcijos. Neskiriant analizuojamuose dokumentuose šiai sričiai pakankamo dėmesio, kyla pagrįstų abejonių dėl kokybiško neformaliojo švietimo proceso.

7 lentelė. Neformaliojo švietimo vadyba dokumentuose

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	POŽYMIŲ SKAIČIUS	ESMINIAI POŽYMIAI
NEFORMALIOJO ŠVIETIMO VADYBA	PLANAVIMAS	6	„planų laikymasis ir įgyvendinimas yra akivaizdus visoje mokyklos veikloje“(MIV); „misija, vizija ir tikslai atliepia nacionalinius ir savivaldybės strateginius dokumentus“(NVŠ); „visas veiklos ruošimo ir įgyvendinimo procesas yra kruopščiai planuojamas“ (JNŠ).
	VADOVAVIMAS	2	„vadovai imasi tiesioginių veiksmų strategijai ir veiklos programoms įgyvendinti“ (MIV); „vadovų komandos patirtis ir kompetencija turi atitikti reikalavimus, reikalingus, norint pasiekti tikslų ir realizuoti ugdymo sąlygas“ (JNŠ).
	KONTROLĖ	3	„vertinamas kiekvieno mokytojo darbo poveikis ir mokyklos indėlis į mokinių pažangą“ (MIV); „visas veiklos ruošimo ir įgyvendinimo procesas yra kontroliuojamas“ (JNŠ).

Ieškant daugiau kokybę garantuojančių elementų, išskirta kokybės raiškos kategorija (žr. 8 lentelę). Išryškintos dvi subkategorijos – tobulinimas, pasikartojęs 5 kartus ir kokybės užtikrinimas – 7 kartus. Kokybės tobulinimas minimas visuose trijose dokumentuose. Daugiausia dėmesio, kalbant apie tobulinimą, skiriama veiklų planavimui ir tobulinimui. Kokybės užtikrinimui dėmesys skiriamas tik projekte *Dėl jaunimo neformaliojo ugdymo sampratos ir įgyvendinimo (2008)*. Kituose dokumentuose ši sritis neakcentuojama. Požymių skaičius leidžia daryti išvadą, kad kokybės raiška minimuose dokumentuose nelaikoma svarbiu veiksmu, įgyvendinant neformalųjį švietimą.

8 lentelė. Neformaliojo švietimo kokybės raiška dokumentuose

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	POŽYMIŲ SKAIČIUS	ESMINIAI POŽYMAI
KOKYBĖS VALDYMAS	TOBULINIMAS	5	„veiklos tobulinimo sprendimai priimami vadovaujantis sutarta bendros veiklos perspektyva, atsakingo mokyklos veiklos įvertinimo rezultatais ir bendromis diskusijomis“ (MIV); „tyrimų, anketų, įvertinimo ir kt. duomenys naudojami veikloje, remiantis jais tobulinamos ir kuriamos naujos programos“ (NVŠ); „gerinti veiklų planavimą ir įgyvendinimą“ (JNŠ).
	UŽTIKRINIMAS	7	„kokybės užtikrinimo procesas – tai tam tikrų jaunimo neformalųjį ugdymą užsakančių ir vykdančių institucijų susitarimų, procedūrų ir kriterijų visuma, padedanti siekti kokybiško jaunimo neformaliojo ugdymo rezultato“ (JNŠ); „ugdytojas užsiima ugdymu ir tai gali būti apibrėžta tam tikrais kokybiniais ugdymo proceso kriterijais“ (JNŠ); „kokybės užtikrinimas gali būti apibrėžtas, o ugdymosi kokybės užtikrinimo procesas yra sunkiai įmanomas“ (JNŠ).

Neformaliojo švietimo metu ugdomos kompetencijos, remiantis teoriniu tyrimo pagrindu, išskirtos į 2 subkategorijas – bendrosios kompetencijos, požymių skaičius – 7, ir profesinės kompetencijos, požymių skaičius – 6 (žr. 9 lentelę). Bendrosios kompetencijos savyje talpina įvairias kompetencijas, įgyjamas asmens tobulėjimo, socialinių kompetencijų srityje. Profesinės kompetencijos traktuojamos kaip dalykinės žinios, lavinami ar įgyjami gebėjimai, įgūdžiai reikalingi tam tikros profesijos atstovams. Apie profesines kompetencijas neužsimenama *Mokyklų, vykdančių bendrojo ugdymo programas, veiklos išorinio vertinimo organizavimo ir vykdymo tvarkos apraše* (2017). Lyginant su kitomis kategorijomis, šiai sričiai skiriama mažai dėmesio.

9 lentelė. Neformaliojo švietimo procesui svarbios kompetencijos dokumentuose

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	POŽYMIŲ SKAIČIUS	ESMINIAI POŽYMIAI
UGDOMOS KOMPETENCIJOS	BENDROSIOS	7	„kiekvieno mokinio įgytų bendrųjų kompetencijų visumos lygis optimalus“ (MIV); „ugdomos vaikų bendrosios kompetencijos“ (NVŠ); „vertingas plėtojant jaunų žmonių socialines kompetencijas skatinant savęs pažinimą“ (JNŠ).
	PROFESINĖS	6	„ugdomos vaikų profesinės kompetencijos“ (NVŠ); „dalykinės (profesinės) kompetencijos yra sritis, apimanti žmogaus specifinius profesinius sugebėjimus“ (JNŠ).

Dokumentų analizė atskleidė, kad neformaliojo švietimo kokybę reglamentuojančiuose dokumentuose daugiausia dėmesio skiriama ugdymo organizavimui, tada ugdymo paskirčiai, ugdymo aplinkai, ugdomoms kompetencijoms, kokybės raiškai, ir galiausiai – neformaliojo švietimo vadybai (žr. 10 lentelę). Reitinguojant subkategorijų pasiskirstymą, išryškėja asmeninės brandos reikšmė, galimybės, ugdymo organizavimo metodai, procesas ir turinio diferencijavimas. Mažiausiai reikšmės dokumentuose suteikiama vadovavimui, neformaliojo švietimo kontrolei, santykiams su ugdytoju, psichologinei atmosferai ir ugdymo organizavimo vertinimui.

10 lentelė. Kategorijų, pagal dokumentų turinio analizę, pasiskirstymas

VIETA	KATEGORIJA	POŽYMIŲ SKAIČIUS
1.	Ugdymo organizavimas	53
2.	Ugdymo paskirtis	27
3.-4.	Ugdymo aplinka ir ugdomos kompetencijos	13
5.	Kokybės raiška	12
6.	Neformaliojo švietimo vadyba	11

Teorinėje dalyje aptarta, kad, remiantis Geros mokyklos koncepcija (2015), kokybiško švietimo prielaidos yra rezultatai ir tinkama švietimo įstaigos vadyba. Atlikta dokumentų analizė atskleidė, kad neformaliojo švietimo vadybai juose skiriama mažiausiai dėmesio. Tai atskleidžia prieštaravimus tarp dokumentų ir vieningo požiūrio, išreikšto švietimo sistemoje, nebuvimą. Kita vertus, derėtų atsižvelgti į dokumentų parengimo metus – naujausias iš jų – Neformaliojo vaikų švietimo ir jo teikėjų veiklos kokybės užtikrinimo eksperimentinė metodika (2018). Šiame dokumente vietos švietimo vadybai beveik nėra, nes rasti vos du požymiai, nusakantys neformaliojo švietimo vadybos funkciją – planavimą. Kyla pagrįstų abejonių dėl dokumentuose keliamų prioritetų. Remiantis mokslininkų, kurie aptarti teorinėje dalyje (1 skyrius), išvalgomis ir tyrimais, teigiama, kad viena pagrindinių neformaliojo švietimo problemų yra kokybė, nes tai daugiareikšmis terminas, talpinantis savyje ne vieną reikšmę. Tačiau šios problemos neaktualizavimas pačiuose naujausiuose švietimo dokumentuose kelia dviprasmiškas mintis ir atveria, ko gero, dar didesnes švietimo srityje esančias problemas – švietimo tęstinumo stoką ir nuolatinę kaitą.

4.2. Neformaliojo švietimo organizatorių požiūrio analizė

Tyrimo dalyvavo 15 neformaliojo švietimo organizatorių iš įvairių Lietuvos profesinių mokymo įstaigų. Toks tyrimo dalyvių skaičius pasirinktas sąmoningai, nes Lietuvoje šiuo metu profesinio mokymo įstaigose dirba 18 neformaliojo švietimo organizatorių. Atsižvelgus į jų aktyvumą (tai yra tyrime sutiko dalyvauti 15 pedagogų), peršasi išvada, kad pedagogai yra pasiruošę kalbėti apie kokybišką neformalųjį švietimą ir šiai sričiai yra neabejingi.

Pateikiant anketas – atvirusius klausimynus (1 priedas), tikėtasi išsiaiškinti skirtingus neformaliojo švietimo kokybės raiškos profesinio mokymo įstaigose sąlyčio taškus, kurie leistų suformuluoti kokybės suvokimą, kalbant apie neformalųjį švietimą, būdingą profesinio mokymo įstaigoms, leistų atskleisti išskirtinumą ir išskirtų nuo bendrojo lavinimo mokyklose atliekamo neformaliojo švietimo.

Pirmoji kategorija, išskiriama analizuojant tyrimo dalyvių atsakymus – neformaliojo švietimo organizatorių požiūris į ugdymo paskirtį (žr. 11 lentelę). Kategorija suskirstyta į subkategorijas – asmeninė branda, galimybės, poreikiai. Daugiausiai požymių surinko asmeninė branda. Anot tyrimo dalyvių, asmeninė branda – tai visapusiškas asmenybės ugdymas, skatinant jo saviraišką, drąsą, atvirumą ir t. t. Atsižvelgiant į tai, kad profesinių mokyklų mokiniai yra priskiriami jaunimo kategorijai, tokia nuomonė atrodo pagrįsta ir logiška. Būtent jaunimas yra viena pažeidžiamiausių grupių, kurios nariai dar nėra visiškai susiformavusios asmenybės. Jauname amžiuje ypatingai svarbu formuoti atsakomybę ir savarankiškumą, nes pamažu jis

tampa nepriklausoma, už savo veiksmus atsakinga asmenybe (Jaunimo neformaliojo ugdymo sampratos ir įgyvendinimo projektas, 2008). Galimybėms ir poreikiams, anot neformaliojo švietimo organizatorių, daug dėmesio skirti nereiktų. Išryškinamos tik pasirinkimo galimybės ir saviraiškos poreikių patenkinimas.

Kita kategorija – kompetencijų ugdymas skirstoma į bendrąsias, profesines kompetencijas. Daugiausia dėmesio skiriama bendrosioms kompetencijoms – 26 požymiai. Teigiama, kad svarbu ugdyti bendruosius gebėjimus, bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžius. Laikantis pozicijos, kad jaunimas – besiformuojančios asmenybės, reikia pripažinti, kad bendrosios kompetencijos svarbi ir būtina sritis. Jaunuolis neformaliojo švietimo metu gaunamomis žiniomis, emocijomis ir pavyzdžiu, formuojasi kaip išsilavinusi, brandi asmenybė.

Kita vertus, atsižvelgiant į faktą, kad minimi jaunuoliai – profesinių mokymo įstaigų mokiniai, kurie mokymo procese dalyvauja su aiškia ir konkrečia misija – įgyti tam tikrą profesiją, būtų keista, jei neformaliojo švietimo metu vykdomose programose neatsispindėtų profesinių gebėjimų ugdymas. Anot tyrimo dalyvių, profesinės kompetencijos yra mažiaus svarbios už bendrąsias – 14 požymių. Šioje vietoje kyla įvairių klausimų, ar profesinių mokymo įstaigų misija yra išugdyti visavertę asmenybę su tam tikros profesijos žiniomis, ar suteikti profesionalų išsilavinimą su išugdytais konkrečiai profesijai būdingais gebėjimais ir susiformavusiais įgūdžiais. Anot Ž. Gailiaus (2004), formalusis ugdymas užtikrina kompetencijų įgijimą, o neformalusis – užima tarpinę padėtį ir padeda jaunuoliams įgyti kompetencijų, galinčių nulemti didesnę sėkmę būsimose studijose ar profesinėje veikloje.

11 lentelė. Neformaliojo švietimo organizatorių požiūris ugdymo paskirties ir kompetencijų ugdymo klausimu

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	POŽYMIŲ SKAIČIUS	POŽYMIS
UGDYMO PASKIRTIS	ASMENINĖ BRANDA	30	„skatinti kultūringai leisti laisvalaikį“; „tampa drąsesni, atviresni“; visapusiškai ugdyti moksleivio asmenybę; „skatinti mokinių saviraišką“.
	GALIMYBĖS	5	„didinti pasirinkimo galimybes“; „turi galimybę tobulėti“; „mažinti socialinę atskirtį“; „spręsti socialinės integracijos problemas“.

11 lentelės tęsinys 45 puslapyje

UGDYMO PASKIRTIS	POREIKIAI	8	„prieinamumas, įvairių saviraiškos poreikių patenkinimas“; „praplečia kultūrinį akiratį“; „piniginiai paskatinimai, pagyrimo raštai“.
UGDOMOS KOMPETENCIJOS	BENDROSIOS	26	„viešojo kalbėjimo įgūdžiai“; „IKT panaudojimas“; „atskleisti kuo įvairesnius mokinių gebėjimus“; „ugdyti bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžius“.
	PROFESINĖS	14	„praktinis vaiko įgūdžių lavinimas ir tobulinimas pritaikant teorines žinias“; „spręsti integravimosi į darbo rinką problemas“; „tobulinti tam tikros srities žinias“; „papildomų dalykinių kompetencijų“.

Neformaliojo švietimo organizatorių nuomone, ugdymo turiniui ir ugdymo aplinkai daug reikšmės skirti nevertėtų (žr. 12 lentelę). Ugdymo turinys skiriamas į 6 kategorijas: metodai, planavimas, procesas, poreikių nustatymas, diferencijavimas, vertinimas. Tyrimo dalyviai daugiausia dėmesio skyrė mokinių poreikių nustatymui. Nustačius mokinių poreikius lengviau nuspręsti, kokios veiklos jie tikisi ir pasiekti geresnių neformaliojo švietimo rezultatų. Atsižvelgiant į tai, kad kalbama apie neformalią veiklą, ugdymo organizavimas ne gali būti įspraudžiamas į rėmus: planus, ar siekiamus rezultatus dėl pačios neformaliojo švietimo koncepcijos – laisvo pasirinkimo, savanoriškumo principų.

Ugdymo aplinkos kategorija skaidoma į ugdymo erdvės ir psichologinės atmosferos subkategorijas. Tyrimo dalyviai psichologinės atmosferos nelaiko prasmingu ir aktualiu komponentu. Ugdymo erdvė yra svarbi kaip šiuolaikiška, pritaikyta veiklai, saugi erdvė.

Mokinio santykis su pedagogu skiriamas į dvi subkategorijas – reikalavimai pedagogui (5 požymiai) ir santykis su mokiniu (2 požymiai). Tyrimo dalyviai mano, kad pedagogas, užsiimantis

neformalios veiklos organizavimu, turi būti kompetentingas tai atlikti, būti profesionalas savo srityje. Tuo tarpu santykis su mokiniu jiems neatrodo svarbus veiksnys. Bandant rasti to priežastis, vertėtų atsižvelgti į neformaliojo švietimo organizatorių vidutinį darbo stažo amžių – 21 metai. Neabejotinai didelė darbo patirtis leidžia pasitikėti tyrimo dalyviais ir laikyti juos patikimais savo srities žinovais, tačiau tai galėtų būti priežastis, kodėl, remiantis jų atsakymais, santykiui su mokiniu jie skiria pakankamai mažai dėmesio. Galima daryti prielaidą, kad kartų skirtumai didina atskirtį tarp pedagogų ir mokinių. Tolesniame tyrime šias išvalgas patvirtina mokinių požiūris, kur santykiams su pedagogais ugdymo aplinkoje jie skiria pakankamai didelę reikšmę.

12 lentelė. Neformaliojo švietimo organizatorių nuomonė apie ugdymo organizavimą, ugdymo aplinką ir pedagogo santykį su mokiniu

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	POŽYMIŲ SKAIČIUS	POŽYMIŠ
UGDYMO ORGANIZAVIMAS	METODAI	3	„darbas mokinių grupėse“; „geba dirbti komandose“; „kokybiškas švietimas - mokymo ir mokymosi metodai“.
	PLANAVIMAS	2	„veikla planuojama atsižvelgiant į keliamus mokymo įstaigos uždavinius“; „atsižvelgiama į turimus finansinius ir žmogiškuosius išteklius“.
	PROCESAS	2	„novatoriškumas, savarankiškumas, kūrybiškumas, gebėjimas mokinius įtraukti“; „rezultatai“; „dėmesys mokymui ir mokymosi procesui“.
	POREIKIŲ NUSTATYMAS	8	„poreikių išsiaiškinimas“; „turi atitikti mokinių pageidavimus“; „laisvalaikio užimtumas pagal mokinio poreikius“; „mokiniai galėtų pasirinkti pagal savo pomėgius“.
	DIFERINCIJAVIMAS	1	„gali rinktis pagal savo gebėjimus“.
	VERTINIMAS	3	„geriausias vertinimas tai mokinių pasiekimai“; „kokybė tai geri mokinių rezultatai“.

12 lentelės tęsinys 47 puslapyje

UGDYMO APLINKA	UGDYMO ERDVĖ	3	„ugdymo aplinka sąveikauja su sparčiai kintančia bei stiprėjančia konkurencine aplinka“; gera aplinka – graži vietovė“; „saugi fizinė aplinka“.
	PSICHOLOGINĖ ATMOSFERA	1	„geras mokytojų kolektyvas“.
PEDAGOGO VAIDMUO	REIKALAVIMAI PEDAGOGUI	5	„mokytojo kompetencija“; „jauni profesionalai“; „
	SANTYKIS SU MOKINIU	2	„mokytojas negali būti vertintojas“, „geri mokytojo ir mokinio tarpusavio santykiai“.

Neformaliojo švietimo vadybos kategorija skiriama į tris subkategorijas, nusakančias vadybos funkcijas – planavimą (2 požymiai), vadovavimą (12 požymių) ir kontrolę (13 požymių) (žr. 13 lentelę). Didžiausia reikšmė suteikta kontrolės funkcijai, akcentuojant vykdomą neformaliojo švietimo kontrolę. Keletas tyrimo dalyvių pasisakė už tai, kad kontrolės šioje srityje visiškai nereikia, nes tai savanoriška, nepriverstinė, neįpareigojanti veikla. Viena vertus, dėl tokio neformaliojo švietimo traktavimo galima sutikti, nes nereiktų kontroliuoti mokinių, kurie laisva valia renka veiklas. Kita vertus, neformaliojo švietimo veiklos organizavimo kontrolė yra būtina, nes tai vienas iš mokymo įstaigos procesų, turintis atitikti mokymo įstaigos nuostatas, vertybes ir kokybės reikalavimus. Tik kontroliuojant ir vertinant įmanomas kokybiškas procesas. Vadovavimo subkategorijoje atsirado priekaištai vadovams, nepasitenkinimas esama situacija konkrečioje mokymo įstaigoje, todėl tai objektyviai įvertinti sunku. Planavimui skiriamas mažiausias dėmesys. Atsižvelgiant į tai, kad čia pateikiamas neformaliojo švietimo organizatorių, o ne vadovų požiūris, planavimo funkcijos nereikšmingumas paaiškinamas.

13 lentelė. Neformaliojo švietimo organizatorių požiūrio į vadybą ir kokybės raišką analizė

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	POŽYMIŲ SKAIČIUS	POŽYMIŠ
NEFORMALIOJO ŠVIETIMO VADYBA	PLANAVIMAS	2	„menka mokinių motyvacija“, „nepatrauklios būrelių programos“.
	VADOVAVIMAS	12	„aprūpinta mokymo bazė“, „mažas finansavimas“, „nesuderinti užsiėmimų grafikai“, „įvertinimas ir skatinimas“.
	KONTROLĖ	13	„veiklos ataskaita“, „vykdomos apklausos“, „kontrolė nereikalinga“, „pildomas elektroninis dienynas“, „užsiėmimų stebėjimas ir analizė“.
KOKYBĖS VALDYMAS	UŽTIKRINIMAS	5	„savianalizė ir įsivertinimas“, „mokinių, jų tėvų nuomonių tyrimas“, „vykdomos mokinių anketinės apklausos ir jos analizuojamos“.
	TOBULINIMAS	3	„apklausos, tyrimai“, „planuojamas būrelių laikas“.

Apibendrinant galima teigti, kad neformaliojo švietimo organizatoriai kokybišką neformalųjį švietimą apibūdina kaip asmens brandos ugdymu paremtą asmeninių kompetencijų tobulinimą. Toks požiūris atitinka jaunimo neformaliojo švietimo sampratą, kur teigiama, kad jaunas žmogus – besiformuojanti asmenybė veikiama aplinkos ir pedagogų. Mažiausiai dėmesio skiriama psichologinei atmosferai ir ugdymo turinio diferencijavimui. Galima teigti, kad neformaliojo švietimo organizatoriai laikosi pozicijos, deklaruojamos Geros mokyklos koncepcijoje (2015), kurioje pagrindiniu ir pageidaujamu mokyklos veiklos rezultatu laikoma mokinių asmenybės branda. Tiesa, kitas aspektas, traktuojamas dokumente – vienodas dėmesio ugdant bendrąsias ir profesines kompetencijas skyrimas – neįgyvendinamas. Kita vertus, negalima teigti, kad profesinėms kompetencijoms pedagogai neskiria dėmesio (14 požymių).

4.3. Profesinio mokymo įstaigų vadovų pozicija neformaliojo ugdymo atžvilgiu

Tyrime dalyvauti buvo pakviesta 18 profesinio mokymo įstaigų vadovų, iš jų savo nuomonę pareikšti sutiko tik 13. Vadovams parengtos anketos (2 priedas) remiantis tais pačiais dokumentais, kaip ir neformaliojo švietimo organizatorių anketos. Išskirtinis dėmesys čia suteikiamas neformaliojo švietimo vadybai.

Pirmoji kategorija, analizuojant anketų turinį – ugdymo paskirtis (žr. 14 lentelę). Šiai sričiai vadovai skiria daugiausiai dėmesio (33 požymiai). Ši kategorija skiriama į tris subkategorijas – asmeninės brandos, poreikių ir galimybių. Daugiausia požymių (17) atitinka asmeninės brandos subkategorija. Grįžtant prie *Geros mokyklos koncepcijos (2015)* ši sritis įvardijama kaip prioritetinga ir viena svarbiausių. Tą patį galima pasakyti ir apie *Jaunimo neformaliojo ugdymo sampratą ir įgyvendinimo projektą (2008)*, kuriame akcentuojamas jaunuolių saviugdos poreikis. Kita subkategorija, sulaukusi šiek tiek mažiau dėmesio – mokinių poreikiai (11 požymių). Mokinių saviraiškos poreikiai įvardijami kaip neformalios veiklos orientavimas į mokinių norus ir pageidavimus. Mažiausiai dėmesio skiriama mokinių galimybių subkategorijai – 5 požymiai. Tokiu būdu tarsi teigiama, kad galimybių suteikimas mokiniams nėra svarbus aspektas, kalbant apie kokybę.

Kita kategorija, užimanti svarbiausių, vadovų požiūriu, kategorijų vietą – mokinių kompetencijų ugdymas (29 požymiai). Ši kategorija išskiriama į mokinių bendrųjų ir profesinių kompetencijų ugdymą. Bendrosioms kompetencijoms skiriama daugiau dėmesio (17), nei profesinėms (12). Šis požiūris atitinka neformaliojo švietimo organizatorių matymą ir kelia pagrįstus svarstymus, kodėl taip nutiko. Viena vertus, dokumentuose, kurie analizuoti ankstesniame skyriuje prieita prie išvados, kad ugdomos kompetencijos užima vienodai svarbią vietą kokybiško neformaliojo švietimo srityje, išryškėjant nežymiai (vos 1 požymio) pranašumui bendrųjų kompetencijų naudai. Kita vertus, profesinių mokyklų specifika ir išskirtinumas iš bendrojo ugdymo mokyklų leidžia tikėtis kitokio rezultato.

14 lentelė. **Profesinių mokymo įstaigų vadovų požiūrio į neformaliojo švietimo paskirtį ir ugdomas kompetencijas analizė**

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	POŽYMIŲ SKAIČIUS	POŽYMIS
UGDYMO PASKIRTIS	ASMENINĖ BRANDA	17	„skatinti saviraišką, kūrybiškumą“; „asmenybės ugdymas“; „vertybių formavimas“; „ugdyti gebėjimą kritiškai mąstyti“; „ugdyti gebėjimą spręsti socialines problemas“.
	GALIMYBĖS	5	„galimybės mokinių lavinimuisi, saviraiškai“; „būreliai turi būti prieinami“; „renkasi veiklą laisvai“.

14 lentelės tęsinys 50 puslapyje

	POREIKIAI	11	„būrelių veikla organizuojama pagal mokinių pageidavimus“; „pagal visų poreikius ir pageidavimus“; orientuojamasi į mokinių poreikius ir gebėjimus“.
UGDOMOS KOMPETENCIJOS	BENDROSIOS	17	„kūrybiškumo, pilietiškumo“; „ugdyti įvairius gebėjimus“; „įvairių kompetencijų ugdymas“; „asmeninės, socialinės, komunikavimo, pažinimo, iniciatyvumo ir kūrybingumo kompetencijas“.
	PROFESINĖS	12	„profesinis tobulėjimas“; „tobulinti tam tikros srities gebėjimus ir žinias“; „suteikti papildomų dalykinių kompetencijų“; „didesnė galimybė integruotis į darbo rinką“

Tyrimo dalyvių nuomone, ugdymo turinys ir ugdymo aplinka yra priskiriami prie mažiausiai svarbių kokybės kriterijų (žr. 15 lentelę). Ugdymo organizavimo kategorija suskirstyta į šešias subkategorijas: metodai, planavimas, procesas, poreikių nustatymas, diferencijavimas, rezultatai. Kaip svarbiausia subkategorija išskiriamas mokinių poreikių nustatymas (5 požymiai). Kitos subkategorijos, surinkusios vos po kelis požymius, traktuojamos kaip nelabai svarbios, organizuojant kokybišką neformalią veiklą. Atsižvelgus į atliktą kokybišką neformalųjį švietimą nusakančių dokumentų analizę, išryškėja stiprus skirtumas – dokumentuose svarbiausiu kokybiško švietimo elementu įvardijamas ugdymo organizavimas (53 požymiai). Tiek neformaliojo švietimo organizatoriai, tiek vadovai ugdymo organizavimui skiria mažiausią reikšmę.

Ugdymo aplinka, remiantis tyrimo dalyvių požiūriu, nėra svarbus aspektas, kalbant apie neformaliojo švietimo kokybę (žr. 15 lentelę). Lygiareikšmiai laikomi visi ugdymo aplinkos elementai – ugdymo erdvė, psichologinė atmosfera, santykis su ugdytoju. Svarbu paminėti, kad

vadovai skiria daugiau dėmesio ugdymo aplinkai nei neformaliojo švietimo organizatoriai. Mokinių nuomone, ugdymo aplinkos kategorijoje yra svarbiausia darnus santykis.

15 lentelė. **Profesinių mokymo įstaigų vadovų suvokimas apie ugdymo organizavimą ir ugdymo aplinką**

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	POŽYMIŲ SKAIČIUS	POŽYMIS
UGDYMO ORGANIZAVIMAS	METODAI	2	„mokiniai veikia grupėje“; „mokymo ir mokymosi metodai“.
	PLANAVIMAS	2	„veikla planuojama atsižvelgiant į mokymo įstaigos keliamus uždavinius“; atsižvelgiama į turimus žmogiškuosius ir finansinius išteklius“.
	PROCESAS	3	„dėmesys mokymo ir mokymosi procesui“; „užtikrinti ugdymo turinio ir proceso kokybę“.
	POREIKIŲ NUSTATYMAS	5	„atsižvelgiant į mokinių išsakytą poreikį“; „tinkamai parinkta būrelių veiklas“; „atitikimas vaiko norams“; daugelis visiškai nedalyvauja neformalioje veikloje“.
	DIFERENCIJAVIMAS	3	„pasiūloma veikla pagal kiekvieno vaiko gebėjimus“; „prieinamumas ir pagalba visiems, ypač socialiai pažeidžiamiems mokiniams“.
	REZULTATAI	1	„geri atsiliepimai“.
UGDYMO APLINKA	UGDYMO ERDVĖ	4	„saugi aplinka, tenkinanti fizinius poreikius, emocinius poreikius“; „aplinka pritaikyta mokymuisi“, „aplinkos estetika“.
	PSICHOLOGINĖ ATMOSFERA	5	„aplinka saugi tiek fiziškai tiek psichologiškai“; „sudaryti palankią bei saugią aplinką“; „sudaromos sąlygos gerai jaustis“.
	SANTYKIS SU UGDYTOJU	4	„mokytojų pasirengimas“; „bendradarbiaujanti mokyklos bendruomenė“; „su mokiniais mokytojai bendrauja demokratiškai – kartu dalyvauja įvairiuose renginiuose“; „pozityvūs mokinių ir mokytojų santykiai“.

Neformaliojo švietimo vadybos kategorija išskaidoma į 3 kategorijas (žr. 16 lentelę). Šios kategorijos nusako vadybines funkcijas: planavimą, vadovavimą ir kontrolę. Profesinių įstaigų

vadovai kaip svarbiausią funkciją iš šių subkategorijų išskiria kontrolės procesą (9 požymiai). Remiantis jų nuomone, neformaliojo švietimo procesas turi būti valdomas pedagogų kontrolės pagalba. Apie planavimą (3 požymiai) ir vadovavimą (2 požymiai) vadovai pasisakyti nelinkę. Remiantis dokumentų analize, tendencijos panašios, daugiausia dėmesio, kalbant apie vadybą, skirtą kontrolei.

16 lentelė. Profesinių mokymo įstaigų vadovų požiūrio į vadybą ir kokybės raišką analizė

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	POŽYMIŲ SKAIČIUS	POŽYMIŠ
NEFORMALIOJO ŠVIETIMO VADYBA	PLANAVIMAS	3	„atsižvelgiama į turimą kompetentingų pedagogų skaičių“; „plėsti neformaliojo švietimo būrelių skaičių orientuojantis daugiau į profesinių mokyklų specialybes“.
	VADOVAVIMAS	2	„aiški mokyklos vizija ir misija“; „kvalifikuoti vadovai“.
	KONTROLĖ	9	„užsiėmimai vyksta pagal tvarkaraštį“; „vadovaujamas patvirtintomis programomis“; „pildomi dienynai“; „pateikiamos ataskaitos“; „
KOKYBĖS VALDYMAS	UŽTIKRINIMAS	10	„pedagogų savianalizės ir veiklos tobulinimo anketų rengimas“; „mokinių apklausos organizavimas“; „didinti galimybę mokytojams tobulinti savo bendrąsias ir specialiąsias kompetencijas“.
	TOBULINIMAS	16	„taikomi ugdymo kokybės užtikrinimo ir palaikymo būdai: pedagoginės priežiūros proceso organizavimas“; „pedagogų kompetencijos“; „švietimo kokybė susieta su švietimo finansavimu, todėl nėra kalbos apie neformaliojo švietimo kokybės tobulinimą“.

Atlikus vadovų anketų turinio analizę, galima teigti, kad kokybiško neformaliojo švietimo pagrindas yra ugdymo paskirtis, konkrečiau – brandžios asmenybės ugdymas. Toks požiūris visiškai atitinka Geros mokyklos koncepcijoje (2015) deklaruojamą požiūrį. Mažiausiai dėmesio vadovai siūlo skirti ugdymo aplinkai ir neformaliojo švietimo vadybai.

4.4. Mokinių apklausos rezultatų analizė

Mokinių apklausos vyko pasitelkiant sniego gniūžtės metodą. Remiantis neformaliojo švietimo organizatorių rekomendacijomis, apklausti 56 profesinių mokymo įstaigų mokiniai. Anketos – atviri klausimynai (3 priedas) sudaryti remiantis Geros mokyklos koncepcijos (2015) kriterijais. Siekiama atskleisti mokinių požiūrį apie neformaliojo švietimo kokybę profesinio mokymo įstaigose.

Pirmoji kategorija – asmens branda (62 požymiai), anot tyrime dalyvavusių mokinių, yra svarbus, bet ne svarbiausias kokybiško neformaliojo švietimo bruožas, kaip tai nurodė vadovai ir neformaliojo švietimo organizatoriai, ir kaip tai teigiama *Geros mokyklos koncepcijoje (2015)* (žr. 17 lentelę).. Ši kategorija skirstoma į tris subkategorijas: savivertę, bendruomeniškumą ir gyvenimo planavimą. Iš šių subkategorijų svarbiausia mokiniams atrodo bendruomeniškumo jausmas (28 požymiai). Mokinamas svarbu jaustis bendruomenės nariais, bendrauti su bendraamžiais ir sutarti. Gyvenimo planavimui skirta 21 požymis. Kalbant apie gyvenimo planavimą, mokiniai dažniausiai nurodo, kad tam tikrų žinių ar įgūdžių „gali prireikti tolesniame gyvenime, ateityje“, nekonkretinant gyvenimo situacijų ar savo planų. Savivertė, anot mokinių, svarbi asmenybės atsiskleidimui, pasitikėjimo ugdymui.

Ugdomų kompetencijų kategorija mokinių anketose užima svarbiausią vietą (99 požymiai). Anot mokinių, svarbiausia kokybiško neformaliojo švietimo funkcija – ugdytis asmenines kompetencijas – asmeninį tobulėjimą (57 požymiai). Kita subkategorija, socialinių gebėjimų ugdymas (27 požymiai), svarbi mokiniams dėl bendradarbiavimo įgūdžių tobulinimo, darbo komandoje. Profesiniam tobulėjimui tyrimo dalyviai skiria tik 15 požymių. Nurodytos tokios priežastys kaip profesinių žinių gilinimas, įgūdžių, nepakankamai įgytų formaliojo švietimo metu, tobulinimas.

17 lentelė. Mokinių požiūrio į asmens brandą ir ugdomas kompetencijas analizė

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	POŽYMIŲ SKAIČIUS	POŽYMIS
ASMENS BRANDA	SAVIVERTĖ	13	„pats mokinytis save ugdo“; „gali atsiskleisti“; „atrasti save“; „ugdau pasitikėjimą savimi“; „tai prideda pasitikėjimo“.

17 lentelės tęsinys 54 puslapyje

ASMENS BRANDA	BENDRUOMENIŠKUMAS	28	„sutarti su draugais ar kitais mokyklos mokiniais“; „galiu dalyvauti įvairiuose renginiuose, bendradarbiauti su savo būrelio nariais“, „bendrauti ir susidraugauti su kitais“; „skatina bendradarbiavimą tarp klasių“; „komandinio darbo“.
	GYVENIMO PLANAVIMAS	21	„gali praversti kur nors toliau išmokus“; „nes man patinka tai ką aš lankau ir man gal tai pravers ateityje“; „nes pravers gyvenime“, „kažko gyvenimui, kad būtų naudinga“.
UGDOMOS KOMPETENCIJOS	ASMENINIS TOBULĖJIMAS	57	„svarbu išmokti kažko naujo“; „išugdo žmogų“; „kad išmoktume daugiau visokios veiklos“; „kad daugiau sužinočiau apie gyvenimą ir apie jo naujoves žmonėms“; „mokinys gali pasirinkti savo sugebėjimus ar pasiekti kažko daugiau“.
	PROFESINIS TOBULĖJIMAS	15	„praplėsti, atnaujinti žinias“; „kad po pamokų ar laisvalaikio geriau įsimintume mokytus dalykus, bei juos lavintume“; „padeda daugiau sužinoti apie mano profesiją“, „būrelis, susijusio su pasirinkta profesija“.
	SOCIALINIŲ GEBĖJIMŲ TOBULINIMAS	27	„mokėti dirbti komandoje“; „diskutuoti svarbu visiems, išmokti bendrauti, išdrąsėti“; „bendradarbiavimo“; „šis būrelis automatiškai verčia bendradarbiauti“

Pakankamai daug dėmesio, lyginant su kitų tyrimų dalyvių analizėmis, skiriama mokinių poreikiams ir ugdymosi organizavimui. Mokinių poreikių kategorija skiriama į penkias subkategorijas: gabumų ugdymas, tikėjimas mokinio galiomis, mokymosi džiaugsmas, laisvalaikio turtinimas ir saviraiška. Daugiausia dėmesio skiriama laisvalaikio turtinimo subkategorijai (54 požymiai). Beveik visi tyrime dalyvavę mokiniai akcentuoja poreikį prasmingai praleisti laisvalaikį. Užimtumas po pamokų, ypač profesinių mokyklų mokiniams, kurių didelė dalis gyvena bendrabučiuose, svarbus veiksnys vertinant neformalią veiklą. Kitas poreikis,

užimantis svarbiausių vietą – saviraiškos poreikis (15 požymių). Remiantis mokinių atsakymais, galima teigti, kad mokiniai nori būti pripažinti ir išreikšti save jiems malonioje ir priimtinoje veikloje. Pakankamai svarbus poreikis – mokymosi džiaugsmas (14 požymių). Tyrimo dalyviai akcentuoja poreikį leisti laiką užsiimant neformalia veikla patiriant džiaugsmą, kitaip tariant, jie pageidauja užsiimti mėgstama veikla. Kaip nurodyta *Geros mokyklos koncepcijoje (2015)*, mokiniai turi būti priimti, gerbiami, saugūs, džiaugtis buvimu mokykloje ir laikyti jį prasmingu.

Mokiniamis veiklos organizavimas atrodo svarbus aspektas (50 požymių). Ši kategorija skiriama į penkias subkategorijas: tikslinga veikla, įtraukianti veikla, įvairovė, procesas, įvertinimas. Daugiausia požymių – 21, surinko tikslinga veikla. Mokiniai akcentuoja, kad laisvalaikio praleidimas turėtų būti ne laiko švaistymas ir linksminimasis, neformaliojo švietimo veikla turėtų būti tikslinga ir naudinga mokiniui. Taip pat svarbus požymis, remiantis mokinių požiūrio analize, yra įtraukianti veikla. Neformali veikla turi būti įdomi ir įtraukianti, kad mokinys užsiimtų ja ne priverstinai, ne dėl to, kad reikia, o tai būtų paties apsisprendimas dalyvauti procese. Tai atitinka jaunimo neformaliajam švietimui keliamus principus, kad mokiniai jaunimo neformaliojo švietimo veikloje dalyvauja savo laisva valia ir yra reikalinga tiek, kiek yra prasminga pačiam jaunuoliui (*Jaunimo neformaliojo ugdymo sampratos ir įgyvendinimo projektą, 2008*). Mokinių nuomone, organizuojant neformalią veiklą, įvairovė, procesas ir įvertinimas yra ne svarbūs aspektai ir atitinka vos kelis požymius.

18 lentelė. **Mokinių nuomonės apie poreikius ir ugdymosi organizavimą analizė**

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	POŽYMIŲ SKAIČIUS	POŽYMIŠ
MOKINIŲ POREIKIAI	GABUMŲ UGDYMAS	4	„svarbu kad pamokintų kaip tobulinti savo piešinius“; „pasitobulinti savo geriausius sugebėjimus“.
	TIKĖJIMAS MOKINIO GALIOMIS	1	„kartais neišeina daryti kaip rodo mokytoja ir susinervini ir ateina mokytoja ir sako, kad viskas ok, išeis“.
	MOKYMOSI DŽIAUGSMAS	14	„laiko praleidimas su draugais ir bendraminčiais“,(būrelio) „laikas greit prabėga, jo net nepajunti“; „dėl to, kad tai būtų smagu“; „

18 lentelės tęsinys 56 puslapyje

MOKINIŲ POREIKIAI	LAISVALAIKIO TURTINIMAS	54	„laisvo laiko užimtumas“; „daug ką sužinai, turi užsiėmimą po pamokų“; „gerai praleisčiau laiką“; „didesnis užimtumas“.
	SAVIRAIŠKA	15	„neformalioj aplinkoj lengviau save išreikšti“; „šokdamas jaučiuosi savas ir išlaisvintas“; „suteikia malonų jausmą“.
VEIKLOS ORGANIZAVIMAS	TIKSLINGA VEIKLA	21	„išmokti, sužinoti“; „plėsti žinias“; „svarbu ką nors išmokti“; „išmokti naujų dalykų“; „būtina pasisemti informacijos“.
	ĮTRAUKIANTI VEIKLA	16	„susipažįsta su kitokia veikla negu žalinga“; „būrelis, kuriame nestovima vietoje“; „neužkrauna daug krūvio ir patinka pačiam žmogui“.
	ĮVAIROVĖ	7	„jie gali laisvai rinktis, kai nori užsiimti po pamokų“; „nuolat reikia kažką naujo išbandyti“.
	PROCESAS	1	(būrelių) „veikla pamokų metu, o ne po jų, nes ir taip sunku atrasti laiko“.
	(Į)VERTINIMAS	5	„gerai daryti tai, ką lankai“; „laimi pirmas vietas, todėl noriu jį lankyti“; „dalyvavau konkursuose“.

Profesinių mokyklų mokiniai ugdymo(si) aplinkai skiria mažiausiai dėmesio iš visų pateiktų kategorijų (19 požymių) (žr. 19 lentelę).. Šiuolaikiškos aplinkos norisi tik vienam mokiniui, o psichologinė atmosfera, atitinkanti 5 požymius, nėra prioritetinga sritis. Daugiau dėmesio skiriama darniam bendravimui (13 požymių), akcentuojant neformaliojo švietimo proceso dalyvių santykius.

Pedagogo vaidmuo atitinka 48 požymius, tačiau reitinguojant kategorijų pasiskirstymą, užima priešpaskutinę vietą. Svarbiausia tyrimo dalyviams atrodo pedagogo charakteristika, po kuria slypi įvardijamos pedagogo funkcijos – patarėjas, mokytojas, guodėjas, pavyzdys, vadovas, draugas. Mokiniai, įvardindami santykį su pedagogu, nurodo pagarbą, bendravimą, supratimą. Profesionalumo subkategorija nėra svarbi, nes atitiko vos 7 požymius.

19 lentelė. **Mokinių požiūrio analizė apie ugdymo(si) aplinkas ir pedagogo vaidmenį**

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	POŽYMIŲ SKAIČIUS	POŽYMIŠ
UGDYMO(SI) APLINKA	ŠIUOLAIKIŠKUMAS	1	„tam pritaikyta vieta ir inventorius“.
	DARNUS BENDRAVIMAS	13	„linksma būrelį lankančių grupė“; „gera kompanija“; „draugiškas kolektyvas“; „visi draugiški, mandagūs“; „geri draugai“
	PSICHOLOGINĖ ATMOSFERA	5	„svarbu būti su draugais“; „pats geriausias būrelis, nes vien dėl to, nes ten pats geriausias kolektyvas“; „jautiesi saugiai ir gerai“; „gera nuotaika ir draugiškumas“; „laisvas“
PEDAGOGO VAIDMUO	MOKINIO SANTYKIS SU JUO	11	„kalbasi, aptaria įdomius dalykus“; „vadovas mus gerbia“; „pagalba bendravimui“; „turi mokėti bendrauti“; „mokytojas turi suprati mokinį“.
	PEDAGOGO CHARAKTERISTIKA	30	„draugiškas, geras mokytojas“; „jis mokina“; „įdomus būrelio vadovas“; „vadovauja“; „padeda išmokti“; „turi patarti“; „mus moko“; „pagrindinė užduotis yra sudominti“; „turi prižiūrėti tvarką“; „rodo pavyzdį“.
	PROFESIONALUMAS	7	„mokytojas, išmanantis savo darbą“; „pats mokantis“; „svarbu vadovo kompetencija ir žmogiškosios savybės“.

Apibendrinus profesinių mokymo įstaigų mokinių anketų turinio analizę, galima teigti, kad tiriamųjų požiūriu, kokybiškas jaunimo neformalusis švietimas ugdo mokinių kompetencijas ir atitinka jų mokymosi poreikius bei prisideda prie asmenybės formavimo. Lyginant šį požiūrį su Geros mokyklos koncepcijoje (2015) pateiktais bruožais, išryškėja skirtumai. Asmens branda ir jos formavimas įvardijamas kaip svarbiausias aspektas, mokinių požiūriu nėra svarbesnis nei jų kompetencijų ugdymas.

4.5. Tiriamųjų pozicijų susisteminimas ir palyginimas

Dokumentų, reglamentuojančių jaunimo neformaliojo švietimo kokybę, turinio analizė atskleidė, kad dokumentuose daugiausia dėmesio skiriama ugdymo organizavimui ir neformaliojo

švietimo proceso organizavimui. Neformaliojo švietimo organizatorių ir profesinio mokymo įstaigų vadovų anketų turinio analizė parodė, kad, tyrimo dalyvių požiūriu, kokybišką neformalųjį švietimą geriausiai charakterizuoja dėmesys ugdymo paskirčiai, akcentuojant asmens brandą, o profesinių mokymo įstaigų mokinių požiūriu turinio analizė leidžia teigti, kad svarbiausi neformaliojo švietimo rodikliai yra kompetencijų ugdymas, akcentuojant asmeninį mokinių tobulėjimą.

Teorinėje dalyje aptarta (žr. 2 skyriuje), kad, remiantis švietimą reglamentuojančiais dokumentais, kokybiško švietimo prielaidos yra rezultatai ir tinkama švietimo įstaigos vadyba. *Geros mokyklos koncepcijoje (2015)* skiriamos kelios rezultatų rūšys: asmenybės branda, pasiekimai ir pažanga. Siūloma atsižvelgti ir į rezultatų pasiekimo būdą: jų neturėtų būti siekiama skaudžiomis ar gniuždančiomis patirtimis. Atlikta dokumentų turinio analizė atskleidė, kad neformaliojo švietimo vadybai juose skiriama mažiausiai dėmesio. Tai atskleidžia prieštaravimus tarp dokumentų ir vieningo požiūrio, išreikšto švietimo sistemoje, nebuvimo. Neformaliojo švietimo vadybai mažai dėmesio skiria ir vadovai. Atlikta jų požiūrio analizė vadybines funkcijas įvardina kaip mažai svarbias. Remiantis mokslininkų, kurių tyrimai aptarti teorinėje dalyje (1 skyrius), išvalgomis, teigiama, kad viena pagrindinių neformaliojo švietimo problemų yra kokybė, nes tai daugiareikšmis terminas, talpinantis savyje ne vieną reikšmę. Tačiau šios problemos neaktualizavimas pačiuose naujausiuose švietimo dokumentuose kelia dviprasmiškas mintis ir atveria, ko gero, dar didesnes švietimo srityje esančias problemas – švietimo tęstinumo stoką ir nuolatinę kaitą.

Apibendrinus gautus rezultatus, remiantis atlikta turinio analize, galima išskirti kokybiško jaunimo neformaliojo švietimo bruožus profesinio mokymo įstaigose (žr. 20 lentelę):

1. Pagrindine neformaliojo švietimo paskirtimi laikomas brandžios asmenybės ugdymas, akcentuojant bendruomeniškumą ir mokinių poreikių tenkinimą;
2. Neformaliojo švietimo metu skiriamas dėmesys kompetencijų ugdymui: asmeniniam ir profesiniam tobulėjimui;
3. Neformalusis ugdymas(si) organizuojamas akcentuojant tikslingą ugdymo procesą ir įtraukiančią veiklą;
4. Atsižvelgiama į pedagogo, organizuojančio neformalią veiklą, charakteristiką ir santykį su mokiniais;
5. Neformaliojo švietimo veikla planuojama ir kontroliuojama;
6. Ugdymo(si) aplinka darni, vyrauja pozityvi psichologinė atmosfera.

20 lentelė. Kokybiško jaunimo neformaliojo švietimo bruožai (remiantis tyrimu)

KATEGORIJA	POŽYMIŲ SKAIČIUS	SUBKATEGORIJA
UGDYMO(SI) PASKIRTIS	253	Asmens branda, bendruomeniškumas, poreikių tenkinimas
UGDOMOS(SI) KOMPETENCIJOS	181	Bendrosios, profesinės
UGDYMO(SI) ORGANIZAVIMAS	138	Tikslinga veikla, ugdymo procesas, įtraukianti veikla
PEDAGOGO VAIDMUO	55	Charakteristika, santykis su mokiniu
NEFORMALIOJO ŠVIETIMO VADYBA	51	Kontrolė, planavimas
UGDYMO (SI) APLINKA	49	Darna, psichologinė atmosfera

Taigi apibendrinus, galima teigti, kad jaunimo neformaliojo švietimo kokybės kriterijai, būdingi profesinio mokymo įstaigoms, nustatyti remiantis apibendrintais analizės duomenimis. Lyginant šiuos duomenis su teorinėje dalyje prieitomis išvadamis, nusakančiomis jaunimo neformaliojo švietimo kokybę, išryškėja sutapimai ir skirtumai. Pirma, tiek dokumentuose, tiek išanalizuotuose duomenyse, svarbiausiu kokybiško neformaliojo švietimo kriterijumi įvardijamas brandžios asmenybės ugdymas. Ugdymo procesas dokumentuose laikomas lygiareikšmis aspektas rezultatams, atliktoje analizėje matyti, kad ugdymo procesas šiek tiek nustumiamas, užleidžiant vietą kompetencijų ugdymui.

DISKUSIJA

Tyrimo įvade kelti probleminiai klausimai: *Ar profesinio mokymo įstaigose vykdomas neformalusis švietimas skiriasi nuo vykdomo bendrojo ugdymo mokyklose? Ar jis turėtų skirtis? Kodėl profesinio mokymo įstaigose neformalusis švietimas turėtų būti kitoks, nei bendrojo ugdymo mokyklose? Kas lemia kokybišką neformalųjį švietimą profesinio mokymo įstaigose ir ar tie kriterijai turi skirtis nuo taikomų bendrojo ugdymo mokykloms?*

Atlikus tyrimą galima teigti, kad jaunimo neformalusis švietimas vykdomas profesinio mokymo įstaigose turėtų skirtis nuo švietimo, vykdomo bendrojo ugdymo mokyklose. Visų pirma, tam įtakos turi ugdymo proceso organizavimas – profesinio mokymo įstaigose mokymo procesas orientuotas į profesinių kompetencijų ugdymą, siekiant įgyti atitinkamą kvalifikaciją. Kita priežastis, profesinių mokymo įstaigų mokinių amžius. Kaip minėta, profesinių mokymo įstaigų mokinių amžiaus vidurkis – 22 metai. Šio amžiaus asmenys į vaikų kategoriją jau netinka ir atitinka jaunimui taikomus principus. Tie principai apima kokybiško jaunimo neformaliojo švietimo bruožus, iš dalies taikytinus profesinių mokymo įstaigų mokiniams. Profesinių mokymo įstaigų mokiniams neturėtų būti taikomi suaugusiesiems tinkantys kriterijai, nes profesinės mokymo įstaigos mokiniu galima tapti nuo 14 metų. Būtent šio amžiaus – 14-29 metų asmenis jaunimo politikos atstovai įvardina kaip jaunimą. Atsižvelgiant į tai, kad jaunimas yra išskirtinė ir pakankamai jautri visuomenės grupė, ją išskirti iš kitų amžiaus grupių būtina. Dėl šios priežasties, profesinėse mokymo įstaigose neformaliojo švietimo veikla turėtų būti traktuojama ne taip pat, kaip bendrojo ugdymo mokyklų.

Vienareikšmiškų kokybės apibrėžimų nėra. Nėra ir kokybiško jaunimo neformaliojo švietimo apibrėžčių, skirtų profesinėms mokymo įstaigoms. Viena vertus, švietimo atstovų ir mokslininkų tyrimuose jau seniai kalbama apie tai, kad švietimo kokybė Lietuvoje yra problema. Kita vertus, atliekami tyrimai ir pamąstymai nesimaterializuoja ir lieka tik mintimis. Nerimą kelia ir pagrindinių šalies švietimo dokumentų prieštaravimai vienas kitam.

Atliktas tyrimas galėtų būti tobulinimas naudojant kitokius tyrimo metodus ir plečiant tyrimo dalyvių skaičių. Būtų naudinga į tyrimą įtraukti pedagogus, mokinių tėvus. Šio tyrimo duomenys atskleidė tik dalį esančios problemos.

IŠVADOS

1. Jaunimo neformalus švietimas – edukacinis reiškinys, kurio traktavimas yra daugialypis ir įvairiai suprantamas, nes nėra pakankamo teisinio reglamentavimo. Neformalusis švietimas padeda jaunam žmogui nuolat tobulinti gebėjimus, įgyti socialinių ir profesinių kompetencijų, ugdyti kūrybingumą ir sąmoningumą, gebėjimą atsakingai spręsti problemas bei aktyviai dalyvauti tiek socialiniame, tiek ekonominiame, tiek kultūriniame gyvenime.

2. Tyrimo hipotezė, kad profesinio mokymo įstaigose neišnaudojama galimybė organizuoti kokybišką neformalųjį švietimą, ugdant profesines kompetencijas, pasitvirtino, nes specifinių profesinių mokymo įstaigų mokinių neformaliojo švietimo kokybės apibrėžimų ar standartų, reglamentuojamų dokumentuose, nėra.

3. Profesinių mokymo įstaigų mokinių bendrųjų ir profesinių kompetencijų ugdymas neformaliojo švietimo metu, yra galimybė papildyti formaliojo švietimo metu įgytas žinias, gebėjimus bei įgūdžius, ir tokiu būdu gauti kokybišką ir įvairiapusį profesinį mokymą.

4. Remiantis atlikta turinio analize, kokybiško jaunimo neformaliojo švietimo bruožai profesinio mokymo įstaigose yra šie: pagrindine neformaliojo švietimo paskirtimi laikomas brandžios asmenybės ugdymas, akcentuojant bendruomeniškumą ir mokinių poreikių tenkinimą; neformaliojo švietimo metu skiriamas dėmesys kompetencijų ugdymui: asmeniniam ir profesiniam tobulėjimui; neformalusis ugdymas(si) organizuojamas akcentuojant tikslingą ugdymo procesą ir įtraukiančią veiklą; atsižvelgiama į pedagogo, organizuojančio neformalią veiklą, charakteristiką ir santykį su mokiniais; neformaliojo švietimo veikla planuojama ir kontroliuojama; ugdymo(si) aplinka darni, vyrauja pozityvi psichologinė atmosfera.

5. Jaunimo neformaliojo švietimo kokybę profesinio mokymo įstaigose galima tobulinti daugiau dėmesio skiriant neformaliojo švietimo vadybai. Kokybės tobulinimą užtikrina išoriniai mokymo įstaigų vertinimai ir įsivertinimai.

REKOMENDACIJOS

LR institucijoms, atsakingoms už neformalųjį ir profesinį mokymą:

1. Siūloma apibrėžti ir skirti daugiau dėmesio neformaliojo švietimo sričiai profesinio mokymo įstaigoms, atsižvelgiant į profesinių mokymo įstaigų specifiškumą: mokinių amžių, ugdymo procesą ir siekiamas įgyti kvalifikacijas.

Profesinio mokymo įstaigų vadovams:

1. Profesinio mokymo įstaigų vadovams rekomenduojama planuoti neformaliojo švietimo veiklą vadovaujamoje ugdymo įstaigoje atsižvelgiant į mokinių poreikius ir jų tenkinimą. Taip pat siūloma daugiau dėmesio skirti neformaliojo švietimo kontrolei, kuri padėtų užtikrinti kokybę.
2. Siūloma remiantis šiame tyrime pateiktais kokybiško jaunimo neformaliojo švietimo profesinio mokymo įstaigose bruožais bei tyrimo empirinės dalies išvadomis, nustatyti neformaliojo švietimo kokybę savo mokymo įstaigoje.

Neformaliojo švietimo organizatoriams:

1. Rekomenduojama neformaliojo švietimo organizatoriams daugiau dėmesio atkreipti į mokinių kompetencijų ugdymą bei orientuotis į turiningo ir įtraukiančio laisvalaikio mokiniams organizavimą.
2. Remiantis mokinių anketų analize, siūloma neformaliojo švietimo organizatoriams atkreipti dėmesį į mokinių poreikį dėl mokinių santykio su ugdytoju. Mokiniai įvardino, kad kokybišką neformalųjį ugdymą turi organizuoti asmuo, kuris jiems yra patarėjas, mokytojas, globėjas, vadovas, pavyzdys, draugas.

LITERATŪRA

1. Asmens įgytų kompetencijų vertinimo tvarkos aprašas. Patvirtintas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2015 m. sausio 14 d. įsakymu Nr. V-15. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/43f8cf209cc411e48dcdae4eb2005eaf>
2. *Baltoji knyga. Profesinis rengimas* (iki aukštojo universitetinio lygmens). (1999). Vilnius: LR ŠMM.
3. Barkauskaitė, M, Bruzgelevičienė, R. (2002). *Švietimo įstaigos vertinimo nuostatos. Bendrojo lavinimo mokyklos vidaus audito metodika*. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
4. Bitinas, B. (2005). *Edukologinis tyrimas: sistema ir procesas*. Vilnius: Kronta
5. Bitinas, B. (2013). *Rinktiniai edukologiniai raštai. II tomas. Edukologinis tyrimas: sistema ir procesas. Ugdymo tyrimų idėjos ir problemos*. Vilnius: Edukologija.
6. Bitinas, B., Rupšienė, L., Žydžiūnaitė, V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija*. Klaipėda: S. Jokužio leidykla spaustuvė.
7. Butkienė, G., Kepalaitė, A. (1996). *Mokymasis ir asmenybės brendimas*. Vilnius: Margi raštai.
8. Creswell, John W. (2012). *Educational research: planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research*. University of Nebraska–Lincoln.
9. Damašienė, V. (2000). *Papildomojo ugdymo formos*. Šiauliai: Littera.
10. Dapkienė, S. (1998). *Papildomojo ugdymo formos*. Šiauliai: Litera.
11. *Dėl jaunimo neformaliojo ugdymo sampratos ir įgyvendinimo* (2008).
12. Europos Parlamento ir Tarybos rekomendacijos *Dėl bendrųjų visą gyvenimą trunkančio mokymosi gebėjimų*. (2005). Prieiga per internetą: <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB/0001:J.04~2005~1367186786216/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>
13. Gailius, Ž. (2004). *Jaunimo neformaliojo ugdymo samprata ir aktualijos*. Kultūros aktualijos 2004/4.
14. Gavora, P. (2015). The State-of-the-Art of Content Analysis. Prieiga per internetą: http://nevelestudomany.elte.hu/downloads/2015/nevelestudomany_2015_1_6-18.pdf
15. *Geros mokyklos koncepcija* (2015). Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/f2f65120a7bb11e5be7f919a1e7be>
16. Grabauskaitė – Jakimovska, J. (2014). *Ugdymas dirbant su jaunuimu: jaunimo neformaliojo ugdymo kokybės paieškos*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
17. Gumuliauskienė A., Gricienė D. (2010). *Strateginis veiklos planavimas mokykloje: realios situacijos vertinimas*. Acta Paedagogica Vilnensia: mokslo darbai. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. T. 25., p. 110-126.

18. Hoopers, W. (2006). *Non-formal education and basic education reform: a conceptual review*. Paris: UNESCO.
19. *Jaunimo neformaliojo ugdymo sampratos ir įgyvendinimo projektas*. (2008). Vilnius. Prieiga per internetą:
<http://www.lijot.lt/lt/dokumentai/pozicijos-ir-rezoliucijos/finish/19-pozicijos/324-pozicija-del-jaunimo-neformalaus-ugdymo-sampratos-ir-igyvendinimo>
20. Jovaiša, L. (2007). *Enciklopedinis edukologijos žinynas*. Vilnius: Gimtasis žodis.
21. Jucevičienė, P. (1997). *Ugdymo mokslo raida: nuo pedagogikos iki šiuolaikinės edukologijos*. Kaunas: Technologija.
22. Juodaitytė, A. (2004). *Vaikystės pedagogo pasaulėžiūrinė koncepcija: „laisvojo“ ugdymo kontekstas*. Vilnius: Pedagogika, Nr. 70.
23. *Kaip organizuojamas neformalusis mokinių švietimas*. (2015) Valstybinio audito ataskaita. Nr. VA-P-50-3-1. Vilnius.
24. Kardelis, K. (2007). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Šiauliai: Lucilijus.
25. Kvieskienė, G., Petronienė, O., Bitinas, B. ir kt. (2006). *Neformaliojo vaikų švietimo sąnaudos ir prieinamumas*. Tyrimo ataskaita.
26. Laužackas, R. 2000. *Mokymo turinio projektavimas: standartai ir programos profesiniame rengime*. Kaunas: VDU profesinio rengimo studijų centras.
27. *Lietuvos jaunimo organizacijų tarybos pozicija dėl jaunimo neformalaus ugdymo sampratos ir įgyvendinimo*. (2008). Vilnius. Prieiga per internetą: <http://www.lijot.lt/lt/dokumentai>
28. *Lietuvos Respublikos jaunimo politikos pagrindų įstatymas*. 2003 m. gruodžio 4 d. Nr. IX-1871 (Galiojanti suvestinė redakcija 2016-11-18). Prieiga per internetą:
<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.223790/tqTSLtCDPV>
29. *Lietuvos Respublikos profesinio mokymo įstatymas*. 1997 m. spalio 14 d. įsakymas Nr. VIII-450. (Galiojanti suvestinė redakcija 2018-02-01). Prieiga per internetą:
<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.44FA08A7226F>
30. *Lietuvos Respublikos neformaliojo suaugusiųjų švietimo ir tęstinio mokymosi įstatymas*. 1998 m. birželio 30 d. Nr. VIII-822 (Galiojanti suvestinė redakcija nuo 2016-10-18). Prieiga per internetą:
<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.60192/XyhtfwVqpr>
31. *Lietuvos švietimas skaičiais*. Profesinis mokymas Lietuvoje. (2015). Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ministerija.
32. *Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas*. 1991 m. birželio 25 d. Nr. I-1489. (Suvestinė redakcija nuo 2018-02-01 iki 2018-09-30). Prieiga per internetą:
<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.1480/LEBxaXxdOB>

33. Michel, A. (2003). *Standartų gerinimas: diskusijos ir realybė. Švietimo sistemos pokyčių standartai ir strategijos*. Trečiosios Prahos forumas, skirtas švietimo reformoms Europoje: kokybės gerinimas, vizija ir realybė. Prieiga per internetą <<http://www.google.lt/search7g> >
34. Mikoliūnienė, V. *Valdymo (savivaldos) ir organizavimo veiklos mokymosi vaidmuo vadovo darbe siekiant ugdymo institucijos pokyčių. Švietimo reforma ir mokytojų rengimas: Lietuvos valstybingumas ir mokykla: V tarptautinė mokslinė konferencija*. (1988). Vilnius.
35. Miliūnienė, L., Vaitkevičius, J. V., Bakanovienė, T., Mockevičienė, D. *Sveikatos rizikos veiksmų savikontrolė neformaliajame ugdyme*: Mokomoji knyga. Šiauliai: Šiaurės Lietuva, 2009.
36. *Mokyklų, vykdančių bendrojo ugdymo programas, veiklos išorinio vertinimo organizavimo ir vykdymo tvarkos aprašas*. (2017). Prieiga per internetą:
<http://www.nmva.smm.lt/isorinis-vertinimas/mokyklu-isorinis-vertinimas/dokumentai/>
37. *Nacionalinės jaunimo politikos 2011-2019 metų plėtros programa*. (2017). Prieiga per internetą:
https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/pdf/13297_a1-181_planas_1pr.pdf
38. *Neformaliojo vaikų švietimo ir jo teikėjų veiklos kokybės užtikrinimo eksperimentinė metodika*. (2018). Prieiga per internetą:
<https://www.lmnsc.lt/naujiena/patvirtinta-neformaliojo-vaiku-svietimo-ir-jo-teikeju-veiklos-kokybes-uztikrinimo-eksperimentine-metodika/>
39. *Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija*. (2012). Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2012 m. kovo 29 d. įsakymo Nr. V- 554 redakcija. Prieiga per internetą:
<http://www.smm.lt/uploads/documents/svietimas/neformalus%20ugdymas/KONCEPCIJA%20012%2003%2029%20isak%20Nr.%20V-554.pdf>
40. *Neformaliojo vaikų švietimo teikėjų veiklos kokybės išorinio vertinimo rekomendacijos*. Prieiga per internetą:
<https://duomenys.ugdome.lt/?/mm/nef/med=104/463>
41. Oxford Advanced Learners Dictionary of Current English. (2010). Oxford [England]: Oxford University Press.
42. Petraitytė G., Lingytė A. (2010). *Neformaliojo ugdymo tendencijos Lietuvoje ir pasaulyje: mokslas, studijos ir verslas*: Konferencijos pranešimų medžiaga, Vilnius: E- švietimas
43. Plužek Z. (1996) *Abrahamo Maslowo humanitarinė asmenybės koncepcija*. Vilnius.
44. Ramaneckienė I. (2002). *Papildomojo ugdymo šiandiena ir galbūt rytdiena. Papildomas ugdymas II: straipsnių rinkinys*. Šiauliai: Šiaurės Lietuva.
45. *Refleksyvusis mokymas*. Veiksminga ir duomenimis pagrįsta profesinė praktika. Vilnius: Garnelis. P.154

46. Rogers, A. *Non-Formal Education– Flexible Schooling or Participatory Education*. (2005). Hong Kong : Comparative Education Research Centre, University of Hong Kong.
47. Rupšienė L. (2007). *Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto biblioteka.
48. Ruškus J., Tvirdauskas D., Stanišauskienė V. (2009). *Neformalusis švietimas Lietuvoje. Faktai. Interesai. Vertinimai*. Vilnius.
49. Stasiūnaitienė, E., Fokienė, A., Kaminskienė, L. (2010). *Neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimų pripažinimas: patirtis ir tendencijos*, Kaunas: VDU.
50. Survutaitė, D. (2002). *Papildomojo ugdymo stebėsena Lietuvos bendrojo lavinimo mokykloje*. Acta pedagogica Vilnensia: Mokslo darbai, Nr. 2. Vilnius: VU leidykla.
51. Šukytė, D. (2007). *Neformaliojo ugdymo modelis: teorinis ir empirinis pagrindimas: daktaro disertacija*. Vilnius: VPU.
52. *Švietimo problemos analizė. Neformaliojo ugdymo aktualijos* (2012). Prieiga per internetą: <http://www.nmva.smm.lt/politikos-analize/trumpos-svietimo-problemos-analizes/>
53. *Švietimo problemos analizė. Švietimo kokybė* (2013). Prieiga per internetą: <http://www.nmva.smm.lt/politikos-analize/trumpos-svietimo-problemos-analizes/>
54. Targamadžė, V. (2001). *Švietimo vadyba*. Klaipėda: Technologija.
55. Tidikis, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Aušra.
56. *Valstybinė švietimo 2013–2022 metų strategija*. (2014). Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija. Prieiga per internetą: http://www.smm.lt/web/lt/teisesaktai/listing?date_from=&date_till=&text=%C5%A0vietimo+strategija&submit_lawacts_search=
57. Vanagienė, E. (2005). *Klasės vadovo užrašai*. Šiauliai: Lucilijus.
58. Zaleskienė, I. (1994). *Moksleivių papildomas ugdymas: straipsnių rinkinys*. Vilnius.
59. Zaleskienė, I. (1993). *Papildomojo ugdymo sistemos metmenys. Lietuvos švietimo reformos gairės*. Vilnius.
60. Žydzūnaitė, V. (2007). *Tyrimo dizainas: struktūra ir strategijos*. Kaunas: Technologija.
61. Želvys, R. (2003) *Švietimo organizacijų vadyba*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.